

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Transformace zahraniční politiky Jihoafrické
republiky v letech 1994 – 2017**

Bc. Eliška Straková

Plzeň 2018

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra politologie a mezinárodních vztahů
Studijní program Politologie
Studijní obor Mezinárodní vztahy

Diplomová práce

**Transformace zahraniční politiky Jihoafrické
republiky v letech 1994 – 2017**

Bc. Eliška Straková

Vedoucí práce:

PhDr. Linda Piknerová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodní vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2018

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí práce PhDr. Lindě Piknerové, Ph.D. za její věcné připomínky a cenné rady, které mi pomohly při zpracování této diplomové práce.

Dále bych ráda poděkovala Prof. Scarlett Cornelissen za její odborné rady.

Obsah

Úvod	6
1 Zahraníční politika.....	11
1.1 Moc.....	11
1.2 Vlivy a limity	14
1.3 Diplomacie, tajná diplomacie, appeasement	16
1.4 Národní zájem.....	19
1.5 Lidská práva.....	21
2 Zahraníční politika Jihoafrické republiky.....	25
2.1 Kontext apartheidní vlády.....	28
2.2 Vláda Nelsona Mandely	30
2.3 Vláda Thabo Mbekiho.....	40
2.4 Vláda Jacoba Zumy	48
3 Jihoafrická republika v OSN a její bilaterální vztahy.....	56
3.1 Demokratická republika Kongo.....	58
3.2 Súdán	61
3.3 Zimbabwe	64
Závěr.....	69
Seznam zdrojů.....	73
Resumé.....	83

Úvod

Po ukončení studené války procházel mezinárodní systém významnou proměnou a zraky západního světa se upíraly k Jihoafrické republice. Země nechvalně proslulá apartheidním režimem nakonec podlehla tlaku vnitřních problémů i mezinárodního společenství a v roce 1994 uspořádala první demokratické všerasové volby. Byla tak ukončena éra apartheidu a započala nová, neméně známá éra budování duhového národa. Jihoafrická republika vedená Nelsonem Mandelou stála na počátku komplexní transformace. Političtí představitelé v čele s prezidentem Mandelou tak stáli před skutečnou výzvou. Vedle celé řady aspektů bylo potřeba napravit reputaci Jihoafrické republiky na mezinárodní scéně. Již od samého počátku postapartheidního období proslula země jako hlasitý zastánce lidských práv. Celý svět začal Jihoafrickou republiku vnímat velice pozitivně jako jakýsi africký fenomén bojovníka za demokracii, svobodu, rovnost a lidskost.

Ačkoliv dodnes zůstává u moci Africký národní kongres, od roku 1994 se vystřídal v čele země už pět prezidentů. Spolu s výměnou prezidentů a vývojem země se vyvíjela i zahraniční politika. Prosazování lidských práv je úzce spojeno s personou Nelsona Mandely, kterého však v dalších svobodných volbách vystřídal africký idealista Thabo Mbeki. Po jeho rezignaci a po prozatímní, sedmi měsíční vládě Kgalemy Monthlanteho byl zvolen a do začátku roku 2018 byl u moci prezident Jacob Zuma. I po odchodu Nelsona Mandely v rétorice jeho nástupců zaznívají lidská práva, avšak současná Jihoafrická republika již není vnímána stejně jako před dvaceti lety. Vývoj zahraniční politiky v oblasti lidských práv Jihoafrické republiky je o to zajímavější, že praxe zahraniční politiky jako taková není zcela v souladu s deklarovanými postoji. Pokud porovnáme deklarovanou lidskoprávní zahraniční politiku jednotlivých postapartheidních prezidentů s jejich skutečnými kroky, nutně dojdeme k zásadním nesouladům.

Tato práce je kvalitativní analýzou deklarované zahraniční politiky a praxe zahraniční politiky Jihoafrické republiky. Praxi zahraniční politiky budeme dále

zkoumat na multilaterální a bilaterální úrovni. Na multilaterální úrovni zde bude diskutován postoj Jihoafrické republiky ke konkrétním případům na poli Organizace spojených národů (OSN). Na bilaterální úrovni budeme zkoumat vztah Jihoafrické republiky k zemím, jejichž případy jsou diskutovány v rámci OSN. Vzhledem k tomu, že je Jihoafrická republika od začátku zkoumaného období v zahraniční politice velmi aktivní, není možné, a pro naše účely ani nutné, zde zkoumat veškeré příklady jejích aktivit týkajících se problematiky lidských práv a svobod. Jelikož země spadá do afrického regionu a sama Jihoafrická republika klade Afriku do středu svého zájmu, budeme se zabývat výhradně příklady afrických států, u kterých byla v rámci OSN řešena otázka lidských práv, Demokratickou republikou Kongo, Zimbabwe a Súdánem. Zkoumaným časovým úsekem je období mezi lety 1994 a 2017, tedy vláda prezidentů Mandely, Mbekiho, Monthlanteho a Zumy, ačkoliv vládě Monthlanteho budeme věnovat málo pozornosti z důvodu jeho krátkého působení.

V první části se budeme zabývat teoretickým rámcem zahraniční politiky. Definujeme, co je zahraniční politika, a uvedeme, jaké jsou její nástroje a limity. Zahraniční politiku ovlivňuje celá řada faktorů, ať už vnějších, či vnitřních, a o to je složitější. Její důležitou součástí je národní zájem, kterému budeme věnovat pozornost. Budeme se věnovat také teoretikům, kteří už od vzniku prvních státních útvarů diskutují o vztazích mezi státy a jejich přístupy k mezinárodnímu systému. Těch několik základních myšlenkových proudů nám v dalších částech práce pomůže porozumět praxi zahraniční politiky v případě Jihoafrické republiky. Jelikož nás zajímá lidsko-právní rozměr zahraniční politiky, pokusíme se dotknout etického rozměru zahraniční politiky a pozici lidských práv v zahraniční politice.

V druhé části se budeme zabývat tvorbou zahraniční politiky Jihoafrické republiky. Představíme si vize jednotlivých postapartheidních jihoafrických prezidentů a artikulaci národního zájmu, na což klade země velký důraz. Tato část je důležitá, jelikož nám představí lidskoprávní zahraniční politiku republiky

tak, jak ji země oficiálně deklaruje. Takto zobrazená zahraniční politika říká, jaká by měla republika být, kam by měla směřovat, jak by se měla vyvíjet a jaké postavení by měla nebo chtěla mít v regionu i ve světě. Už v této části bude zřetelné dilema Jihoafrické republiky při určování priorit země, budování nové image a zajišťování prosperity země. Principy, priority a směřování Jihoafrické republiky za jednotlivých prezidentů nám ukáže, jakou pozici v Jihoafrické republice lidská práva zaujímají.

Ve třetí části budeme diskutovat o dvou praktických rozměrech Jihoafrické zahraniční politiky, multilaterální a bilaterální. Na multilaterální úrovni je nejvýznamnější organizace, která se zabývá lidskými právy, OSN. Uvedeme si tři příklady, které byly velkým tématem v orgánech OSN: v Radě bezpečnosti i v Radě pro lidská práva. Přijímání rezolucí, vysílání peacekeepingových misí a monitorování situace jsou základními nástroji, které budeme ve vztahu ke zkoumaným zemím a ve vztahu k aktivitě Jihoafrické republiky řešit. Státy, kterými se budeme zabývat, jsou Demokratická republika Kongo, Zimbabwe a Súdán. Výběr zemí není náhodný, jedná se o země, které se potýkaly a stále potýkají s vážnými problémy, se kterými je spojeno velice závažné porušování lidských práv. Současně se jedná o země, u kterých je patrné významnější zapojení Jihoafrické republiky, a to jak multilaterálně, tak bilaterálně. Její aktivity a postoje v Radě bezpečnosti a Radě pro lidská práva odhalí jihoafrický přístup k lidským právům v praxi. Tyto aktivity propojíme s bilaterálními vztahy Jihoafrické republiky se všemi třemi státy. Toto nám umožní porozumět rozhodovacím procesům Jihoafrické republiky na půdě OSN.

Existuje řada autorů, kteří se ve svých publikacích zabývají zahraniční politikou Jihoafrické republiky postapartheidních prezidentů. Jedním z nejvýznamnějších autorů je jistě Chris Landsberg, který se zabývá přímo její zahraniční politikou. Dalšími významnými autory jsou M. Shoeman, C. Alden či G. Le Pere, kteří se věnují Jihoafrické republice především v kontextu rostoucích mocností, regionálních aspirací na hegemonu a její participací na platformách IBSA a BRICS. Tito autoři však nekladou specifický důraz na agendu lidských

práv a přistupují k nim jako k běžnému tématu zahraniční politiky, který buď figuruje, nebo nefiguruje v agendě Jihoafrické republiky. Další významnou autorkou je Candice Moore, která se kromě běžného tématu zahraniční politiky prezidentů Jihoafrické republiky, zabývá i lidskými právy, a to především v rámci Mezinárodního trestního soudu. Jedním z autorů, kteří se věnují konzistentnosti a koherentnosti jihoafrické zahraniční politiky, je Laurie Nathan, který se již více zaměřuje na problematiku prosazování demokratických hodnot v regionu, kde převažují nedemokratické režimy. Téma Jihoafrické zahraniční politiky je rozsáhlé, a proto můžeme najít řadu autorů, kteří se nezabývají komplexně postapartheidní zahraniční politikou, ale pouze jednotlivými prezidenty nebo dílčími tématy, jako je například tichá diplomacie či národní zájem. Nejvýznamnější autor, který věnuje pozornost konkrétně dodržování agendy lidských práv v Radě pro lidská práva OSN, je Eduard Jordaan. Jeho přínos spočívá v podrobné analýze postojů a hlasování Jihoafrické republiky v otázce nedemokratických režimů po celém světě. Výsledky jeho práce odkrývají realitu opomíjení lidských práv na poli OSN, a tak staví Jihoafrickou republiku do velmi negativního světla. Spolu s Candice Moore a s Kurtem Schillingerem, který se soustředí zase na činnost Jihoafrické republiky na půdě Rady bezpečnosti, jsou jediní, kteří konfrontují zahraniční politiku Jihoafrické republiky s jejími negativními lidskoprávními aktivitami v OSN. Obecně však můžeme říci, že je nedostatek prací, které řeší zahraniční politiku Jihoafrické republiky v kontextu lidských práv, a ještě méně prací, které diskutují její lidskoprávní aktivitu v OSN.

V této práci si klademe otázku, jak se mění význam agendy lidských práv v zahraniční politice za vlády jednotlivých prezidentů, jaké vztahy má Jihoafrická republika s africkými státy, které porušují lidská práva. Zajímá nás, jak se bilaterální vztahy Jihoafrické republiky promítají do jejích multilaterálních aktivit a zda do těchto vztahů úspěšně přináší lidskoprávní téma. Jednotlivé administrativy se snaží odlišovat od těch předchozích, ale další otázka, která s těmito snahami vyplývá, je, nakolik jsou skutečně jednotlivé vlády v zahraniční

politice rozdílné. A konečně je Jihoafrická republika v praxi zahraniční politiky skutečným ambasadorem lidských práv, či jejich prosazování překáží jihoafrickému národnímu zájmu? Na tyto otázky se budeme snažit najít odpověď. Cílem práce je analyzovat rozdíl mezi deklarovanou zahraniční politikou a reálným jednáním Jihoafrické republiky v oblasti lidských práv v afrických zemích.

1 Zahraňní politika

Máme-li se zabývat zahraňní politikou, je nutné vysvětlit, co zahraňní politika je. Musíme vědět, co ji utváří, co ji limituje, jaké jsou její cíle. Kromě tohoto obecného rámce musíme pro orientaci v problematice zahraňní politiky vysvětlit pojmy, které úzce souvisejí nebo přímo utvářejí zahraňní politiku. Jaké všechny aspekty můžeme zahrnout do zahraňní politiky, není snadné určit, jelikož zahraňní politika je specifická v tom smyslu, že je utvářena vnějším i vnitřním prostředím státu a skládá se nejen z politických aktivit politických představitelů státu, ale také z aktivit ekonomických, právních a kulturních. Političtí aktéři jsou z různých odvětví a do zahraňní politiky kromě nich přispívají korporace, organizace a další nestátní aktéři. Zjednodušeně však můžeme definovat zahraňní politiku jako souhrn aktivit státu v mezinárodním prostředí vůči aktérům ostatním s cílem vytvořit co nejprůzřivější podmínky pro vlastní existenci (Hill 2003: 1–6).

1.1 Moc

Z realistického pohledu vidíme zahraňní politiku primárně jako boj o moc. Proto je moc jedním z termínů, který je klíčový pro zahraňní politiku a který je buď podmínkou úspěšné zahraňní politiky, anebo ukazatelem úspěšné zahraňní politiky, záleží na tom, z jaké perspektivy se na problematiku díváme. Stát může usilovat v mezinárodním systému o získání moci jako takové, ale i v případě, že jeho cílem jsou jiné hodnoty, vztahy nebo statky, k jejich dosažení potřebuje opět moc. Moc tak figuruje v zahraňní politice jako nástroj i jako cíl státu. Pokud vidíme jako hlavní proměnou zahraňní politiky moc, můžeme identifikovat jako cíl státu tři základní varianty: navýšení moci, udržení moci nebo demonstraci moci. Pokud si chce stát udržet v mezinárodním prostředí stejnou moc a stejně tak zachovat poměr moci u ostatních státu, jedná se mu o udržení *statu quo*. Navyšování moci v regionu nebo ve světě je typické pro imperialismus. Jak však Morgenthau upozorňuje, ne vždy, když dochází

k navyšování moci, se musí nutně jednat o imperialismus. Podle něj se jedná o imperialistickou politiku v případě, že stát usiluje o svržení *statu quo*, tedy pokud je jeho cílem světové impérium, regionální impérium nebo lokální převaha. Politika prestiže jakožto nástroj pro demonstraci moci může být naplňovaná prostřednictvím diplomacie, ale i například vojenské a ekonomické moci. Chápeme ji jako něco, o co stát usiluje, aby získal mezi ostatními obdiv a uznání (Morgenthau 2005: 29–64, 83-89).

Pokud se snažíme nahlížet na moc z více perspektiv, je potřeba rozlišovat mezi mocí a vlivem a mezi mocí a silou. (Morgenthau 2005: 31). Jestliže moc můžeme chápat kvantitativně, například skrze velikost armády, počet obyvatel, objem ekonomiky, počet hlasů v mezinárodní organizaci (přičemž takové pojetí není konečné ani jediné), k posouzení vlivu potřebujeme druhého aktéra, vůči kterému budeme vliv uplatňovat. Ne vždy může mít aktér obecně považovaný za mocného takový vliv na druhého aktéra, jaký by si přál, a ne vždy musí být aktér mocnější než aktér druhý, aby byl schopný druhého aktéra ovlivnit. Při rozlišování moci a síly je nutné si uvědomit, že oba pojmy mají více výkladů. Sílu můžeme stejně jako moc chápat kvantitativně, například ekonomickou sílu, avšak v tomto případě, v kontextu zahraniční politiky, kdy srovnáváme pojmy moc a síla, můžeme sílu chápat jako podmnožinu moci, jelikož v tomto pojetí má uplatnění síly násilný charakter, zatímco uplatnění moci může mít charakter jak násilný, tak nenásilný.

A tak zatímco Robert Dahl vidí moc státu především jako schopnost ovlivnit a kontrolovat jiné aktéry, aby dělali to, co stát chce, John J. Mearsheimer definuje moc státu podle kapacit, kterými disponuje. Jako určující vidí armádu, techniku a technologii, finance, ale také počet obyvatel. Podstatnou složkou moci se při takovém pojetí moci stává i moc ekonomická. Ekonomika je z tohoto úhlu pohledu důležitá především jako zdroj financování obrany státu a z hlediska moci je podstatné, kolik z ní stát investuje právě do armády (Mearsheimer 2001: 56–58). Význam vojenské moci pro zahraniční politiku spočívá právě v tom, že slouží k přesvědčení druhých, aby změnili svoje chování tak, jak stát chce

(Morgenthau 34). Už Machiavelli tvrdil, že jen s armádou je aktér silný a jen to je důvod, aby ho ostatní poslouchali (Machiavelli 2007: 108). Můžeme tedy ve vztahu k zahraniční politice říci, že vojenská moc může sloužit jako její reálný nástroj, pokud ji skutečně použije. V současném mezinárodním prostředí, kdy převažují snahy omezovat násilné prostředky při interakci mezi státy, přispívá vojenská síla státu k jeho moci tím, že disponuje těmito kapacitami, aniž by je v reálu skutečně používal. Chápeme vojenské kapacity státu tak, že je stát schopný je použít, je-li to pro jeho zájmy nutné, a to zvyšuje jeho moc. Nastavení současných mezinárodních vztahů je však takové, že jsou upřednostňovány v zahraniční politice nástroje jiné.

Realistickému přístupu k moci, který není jediný, a při pohledu na současný svět ani dostatečný, konkuruje přístup idealistický. Představitel idealismu Joseph Nye, autor termínu *soft power*, oponuje myšlenkou, že existují i jiné možnosti, jak ovlivnit ostatní aktéry a jak užívat moc v zahraniční politice. Nye uvádí, že posuzovat moc na základě materiálních kapacit, je zjednodušený pohled na moc, který může vést k tomu, že stát svůj vliv na jiný stát vyhodnotí špatně. Jinými slovy, že spoléhat na takové zdroje moci může vést k neúspěchu. Příčina neúspěchu spočívá v kontextu, ve kterém byla moc použita. Naproti tomu použít při jednání s jiným státem jako zdroj moci inspiraci, ideologii či legitimitu, může být sice složitější, ale účinnější. Stát v takovém případě potřebuje jiný druh zdrojů než v případě předchozího přístupu, a tím jsou hodnoty. Další důležitou komoditou pro použití *soft power* jsou informace. Chceme-li někoho přesvědčit, aby následoval naše zájmy, přesvědčit ale bez použití síly nebo donucování, potřebujeme znát preference a zájmy daného aktéra. *Soft power* znamená právě toto, že jeden stát přesvědčí druhý, aby chtěl to samé, co on (Nye 2004: 1–5). Rozdíl mezi *hard power* a *soft power* spočívá právě ve zdrojích, na kterých stát svoji moc vůči státu jinému staví. Docházíme tedy k tomu, že schopnost změnit preference ostatních je rozhodně složkou moci. Autor uvádí, že použití *soft power* je vlastní spíše demokratickým vládám, zatímco autoritářské režimy upřednostňují spíše *hard power* (ibid: 6-9). Stát musí tedy ve své zahraniční

politice pečlivě zvažovat, jaký druh moci použije, a to na základě prostředí, ve kterém se nachází, a na základě států, vůči kterým chce moc uplatnit. Může se stát, že hodnoty, které jeden stát shledává jako atraktivní a legitimní, jsou jinému státu cizí, například právě v případě odlišných režimů. Nye uvádí tři zdroje *soft power*: kulturu, politické hodnoty a samotnou zahraniční politiku (Nye 2004: 11).

1.2 Vlivy a limity

Při analýze zahraniční politiky a při její tvorbě se zde setkáváme s celou řadou faktorů, které ji ovlivňují. Tyto faktory jsou jak vnější, tak vnitřní. Každý stát disponuje určitým materiálním bohatstvím, které do jisté míry determinuje zahraniční politiku, avšak velmi přitom záleží na tom, jak tyto zdroje použije. Dalším determinantem je prostředí, ve kterém stát existuje a působí. Tyto vnější a vnitřní faktory navíc mohou být pokaždé v jiném poměru a jinak využity. Proto je zahraniční politika každé země zcela unikátní. Na tom, jak zahraniční politika vypadá, mají vliv politické osobnosti, jejich osobní hodnoty, zkušenost a talent (Rosenau 2006: 171 – 173). Na této úrovni zkoumání zahraniční politiky se nejvíce promítne nedílná součást politiky, a to lidská povaha. I zde se názory diametrálně odlišují. Realisté vidí člověka jako špatného, za každých okolností toužícího po moci. Machiavelli, otec realismu, popisuje člověka od přírody špatného, zbabělého, násilného, který jedná zjištěně a pomáhá jen, dokud je mu to ku prospěchu (Machiavelli 2007: *passim*). Idealisté, jako například Norman Angell, vidí člověka jako rozumného, schopného volit správně a udržovat vztahy na bázi spolupráce (Angell 1910: *passim*).

Dalším faktorem je vystupování zmocněných postav, jež je ovlivněno rolí, kterou mají a která jim vytváří pro jednání podmínky. To je dané strukturou vlády, která limituje jednání politických představitelů. V neposlední řadě zde figuruje vliv společnosti. Tento aspekt, ač je nevládní, má moc ovlivňovat tvorbu zahraniční politiky, a to prostřednictvím své orientace, priorit, národního cítění nebo hospodářské situace (Rosenau 2006: 171–173). Veřejné mínění, nátlakové

skupiny a média mají schopnost vytvářet na vládu nátlak a formovat tak její zahraniční politiku. Jako příklad může posloužit účast Američanů na válce ve Vietnamu, ale může se jednat i o členství v mezinárodní organizaci či připojení k mezinárodním smlouvám (Hill 2003: 221–223). Všechny tyto vnitřní síly jsou limitované vnějšími faktory, jako je geografie či ideologie potenciálních nepřátel státu. Tyto jednotlivé vlivy však nejsou pevně dané a jejich míra je relativní (Rosenau 2006: 171–173). Je ovlivněna velikostí země, rozvinutostí ekonomiky i otevřeností, nebo naopak uzavřeností politického systému (ibid: 175).

Některé faktory jsou převážně neměnné, zatímco jiné se měnit mohou a mění. Ze všech faktorů, které ovlivňují zahraniční politiku, je nejstálejší geografická poloha. Rozloha a lokace státu navíc podmiňuje velikost populace, přítomnost, popřípadě množství a rozmanitost nerostných zdrojů, možnost dopravních koridorů, podmínky pro zemědělství, což jsou aspekty, které mají vliv na moc státu, tedy i na zahraniční politiku. Stát tak může těžit ze své polohy, z přírodních hranic, ze strategických bodů, množství vodních toků či z přístupu k moři. Spykman upozorňuje, že všechny tyto faktory moc státu a jeho zahraniční politiku neurčují, ale podmiňují. Například velká rozloha, dostatek obyvatel a přítomnost nerostného bohatství nemusí být využity kvůli špatné vládě. Uvádí také, že geografie je strategická základna státu, ze které stát při své zahraniční politice vychází. Zatímco jeden ostrovní stát může z polohy těžit politikou izolacionismu, druhého totéž odsuzuje k závislosti na spolupráci. Kde jeden stát nacházející se u úžiny může těžit z potřeby dopravního uzlu, druhý se kvůli tomu stane obětí konfliktu. Jeden stát se potýká s horkem a suchem, jelikož se nachází na rovníku, pro další stát může být problém zvyšující se hladina oceánu. A zatímco jeden stát je obklopen prosperujícími demokraciemi, které mu umožňují bohatnout mezinárodním obchodem a šetřit na vojenských výdajích, jiný sousedí s nestabilními vládami, ze kterých se konflikt přelévá do okolních států. Geografická poloha tak pro stát znamená komparativní výhodu, ale i nevýhodu. Také podle toho každý stát volí svoji zahraniční politiku (Spykman 1938: *passim*).

Podle Jamese N. Rosenaua v současné době nemůžeme opomenout vliv globalizace. V globalizovaném světě jsou stále důležitými aktéry státy, ale jejich moc je omezovaná řadou aspektů globalizace, ať už se jedná o nárůst mezinárodních a nevládních organizací, transnacionálního obchodu a nadnárodních korporací, nebo o technologický pokrok a nová témata přesahující hranice státu, např. environmentální prostředí. Spolu s pozicí států je v současné době omezený vliv zahraniční politiky, kterou státy vykonávají, konkrétně můžeme jmenovat omezení svobody rozhodování v zahraniční politice, a to například kvůli již zmíněným mezinárodním organizacím nebo globalizovaným médiím (Rosenau 2006: 200–201).

1.3 Diplomacie, tajná diplomacie, appeasement

Již jsme diskutovali roli moci v zahraniční politice a při té příležitosti jsme vysvětlili rozdíl mezi *hard power* a *soft power*, jakožto dva druhy moci, které může stát použít vůči ostatním. Při uplatňování obou druhů moci má stát na výběr ze široké škály konkrétních nástrojů a přístupů, které použije v závislosti na aktérovi, se kterým vstupuje do interakce, na příležitostech a rizicích, které vyhodnotí, na aktuálních kapacitách, které může použít, a cíli, kterého chce dosáhnout. V rámci *hard power* stát pobízí, nutí a přikazuje, v rámci *soft power* nastoluje agendu, přitahuje na základě atraktivity a spolupracuje (Nye 2004: 8). Stejně jako při rozhodování, zda stát užije *soft power*, nebo *hard power*, i při volbě konkrétních nástrojů platí, že co funguje na jeden stát, nemusí fungovat na stát druhý. Proto jsme-li svědky toho, že stát mění své nástroje při podobných záležitostech ale s jiným státem, musíme se ptát po všech výše uvedených podmínkách, abychom jeho chování porozuměli.

Jedním z nejvýznamnějších a nejrozšířenějších nenásilných nástrojů v současné době je bezesporu diplomacie. Diplomacie je soubor chování pověřených reprezentantů státu, při kterém se vyměňují informace, probíhají jednání a utvářejí se dohody na základě aktérů a situací. Mezi tyto aktivity se

počítají výhradně nenásilné nástroje, tedy sem nepatří například ekonomické sankce či vojenské intervence (Collins, Packer nedatováno: 10), což ovšem neznamená, že tyto činnosti nemohou probíhat současně. Diplomacie může mít efektivnější výsledky než použití síly, a to v případě, že její vykonavatelé, jimiž jsou diplomaté, operují oficiálně v zájmu svého státu prostřednictvím dialogu taktně a citlivě vůči podmínkám, které panují (Roberts 2017: 3–4). Henry Kissinger, americký politolog, diplomat a politik, vidí dva základní způsoby, jak bylo především v minulém století přistupováno k diplomacii. Každý stát může vidět a přistupovat k diplomacii buď jako k nástroji, prostřednictvím kterého pracuje na udržení mocenské rovnováhy v systému nebo regionu, nebo jako ke způsobu, jak ve světě nebo regionu prosazovat svoji ideologii, zásady a principy, které jsou podle něj správné. Dnešní mezinárodní systém nahrává převážně tomu, že státy spíše než pro obecné ideologické a strategické cíle používají diplomacii k dosažení bezprostředních národních zájmů (Kissinger 1999: 24, 842). V současné době hraje významnou roli multilaterální diplomacie. Mezinárodní konference a summity dávají státům příležitost společně diskutovat nad aktuálními problémy a zájmy a hledat společná řešení, přijímat závazky a mezinárodní dohody. Mezi platformy, které tato jednání umožňují, patří OSN, G7, G20, NATO, ASEAN, AU a další. Tradičně se na multilaterálních setkáních řeší témata univerzální nebo přesahující hranice státu, jako například lidská práva, environmentální otázky, obchod nebo krize a konflikty (Roberts 2017: 20–32).

Speciálním druhem diplomacie, který nesmíme opomenout, je takzvaná tichá diplomacie neboli *quiet diplomacy*. Zmiňujeme ji právě proto, že je s tímto termínem nejčastěji spojována právě Jihoafrická republika. Termín *quiet diplomacy* používáme pro takové jednání, kdy stát tajně vyjednává, nebo se naopak záměrně zdržuje přijímání opatření s cílem pozitivně ovlivnit chování daného státu. Tomuto chování se říká také měkký přístup neboli *soft approach* a jeho použití se nabízí v případech komplikovaných režimů, kdy chce stát uklidnit situaci, zmírnit napětí a ochránit tak svoji bezpečnost a zájmy svých

občanů. Tuto politiku však můžeme zaznamenat i v případě Velké Británie vůči Spojeným státům americkým v případě Kjótského protokolu nebo v případě Spojených států amerických na Světovém summitu o udržitelném rozvoji (Dlamini 2002: 171-172). Někteří tvrdí, že tichá diplomacie může pomáhat v prevenci konfliktu a podpoře demokracie a lidských práv, a to především v oblastech, jako je Karibik, Blízký východ, Afrika, ale i některé regiony Asie (Collins, Packer nedatováno: 2).

Pokud je tichá diplomacie použita jako prevence konfliktu, ztotožňujeme ji s termínem preventivní diplomacie. V takovém případě vytváří preventivní diplomacie prostor pro dialog při řešení konfliktu a navázání diplomatických vztahů s třetí stranou (ibid.: 10). Preventivní diplomacie v dnešním pojetí má většinou globální rozměr řešení problémů a často se na ní podílí více států. Zatímco preventivní diplomacie v tomto novějším pojetí řeší potenciální konflikty a podílí se na jejich předcházení v zájmu všech zúčastněných stran, preventivní diplomacie ve starším pojetí, které je bližší našemu termínu tichá diplomacie, byla stavěna především na národním zájmu jednoho státu (Dubský 2009: 100–111). Preventivní diplomacie v novějším pojetí je specifická tím, že je krátkodobější a je součástí konfliktního cyklu. Zde nacházíme rozdíl mezi preventivní diplomacií a tichou diplomacií, se kterou jsme se seznámili v úvodu kapitoly. *Quiet diplomacy* nemusí být součástí konfliktního cyklu a může sloužit čistě národním zájmům daného státu, dokonce ji na rozdíl od preventivní diplomacie můžeme chápat negativně.

Pokud je nějaký druh zahraniční politiky rozsáhle kritizován, pak je to politika appeasementu. Stejně jako diplomacie je politika appeasementu založená na dialogu mezi dvěma státy, většinou však není dlouhodobá a vyznačuje se velice specifickými rysy. V mezinárodním společenství je stejně jako *quiet diplomacy* vnímána negativně jako politická slabost. Jedná se o dělání politických ústupků vůči jinému státu s cílem upokojit ho a zabránit tak konfliktu. Kritici této politiky namítají, že takové jednání nevede k míru, ale

naopak k válce, jelikož daný stát své požadavky naopak zvyšuje, nikoliv tiší. Vycházejí tak z nejznámějšího případu politiky appeasementu neboli ústupků, a to v případě Mnichovské dohody, ačkoliv existuje řada příkladů, kdy tato politika úspěšná byla. Další námitka proti appeasementu bývá taková, že ústupky snižují důvěryhodnost státu, který je uskutečňuje (Rock 2000: 1–5). Kromě definice „politika dělání ústupků“ však můžeme appeasement vysvětlit jako „politiku snižování napětí“. Úspěch politiky appeasementu záleží na povaze a cílech rivalského státu, na charakteru nabízeného ústupku a na stimulech, které vedou v pozitivní reakci rivalského státu (ibid: 155–156).

1.4 Národní zájem

Existence národního zájmu je stejně stará jako národní stát sám (Rochester 1978: 48). Je klíčovou součástí zahraniční politiky státu, jelikož jeho prostřednictvím je nám vysvětlena politika státu. S jeho pomocí můžeme identifikovat rozdílnosti, ale také podobnosti každého státu (Chase 1956: 720), protože existují vitální zájmy, které má každý stát z podstaty své existence, a také individuální preference, které pramení z řady okolností.

Koncept národního zájmu můžeme vykládat buďto prostřednictvím politické analýzy, nebo politické akce, tvrdí James Rosenau. V případě politické akce národní zájem postrádá strukturu a obsah, v případě analýzy své autory má. Potíž spočívá v tom, že kořeny národního zájmu můžeme hledat v hodnotách státu, avšak samotný národní zájem slouží jako nástroj pro sledování cílů a pro mobilizaci podpory pro plnění těchto cílů. Pochopitelně se setkáváme s problémem, čím skutečně je onen zájem, vlády, prezidenta, lidu, nebo státu jako politického útvaru (Rosenau 2006: 246–249). Jeden ze způsobů, jak na národní zájem nahlížet, je jako na způsob, jak artikulovat cíle zahraniční politiky tak, aby mohly být hodnoceny a správně směřovány. Protože podle Morgenthaua je právě zájem tím, co determinuje politickou akci v kontextu historie a politické kultury, a nikoliv ideje. Koncept zájmu tak úzce souvisí s konceptem moci (Morgenthau

2006: 9-11). Chápeme to tak, že v závislosti na mocenských ambicích, je formulován národní zájem. Jiní autoři nahlíží na národní zájem jako na soubor aktuálních preferencí země, které se mění v čase spolu s okolnostmi, a tedy se jedná o subjektivní kategorii zahraniční politiky (Rosenau 2006: 248). K takovému tvrzení se přibližuje názor, že národní zájem je dílem politických aktérů jakožto užitečná fráze pro domácí i mezinárodní publikum, pomocí které mohou legitimizovat opatření prováděná skrze zahraniční politiku (Rochester 1978: 47). Formulováním národního zájmu stát může legitimizovat svoje chování tím snáze, že národní zájem lze vykládat mnoha způsoby podle potřeb státu. Z toho vyplývá, že koncept národního zájmu je užitečným nástrojem pro stát a komplikovaným případem pro ostatní aktéry, kteří se snaží zájem analyzovat.

Paradigma národního zájmu se měnilo v čase spolu s vývojem státu, moci a fungováním mezinárodního systému. Podle první interpretace státu jako individualistického egoisty z 16. století, který se snaží o maximalizaci moci, stát svůj národní zájem sleduje objektivně a neměnně. Na to hned navazuje druhá interpretace ze 17. století, kdy podstatou zájmu státu je racionální strategie, která státu zajistí dlouhodobou existenci. S tímto zájmem stát bere v potaz i okolní státy a jeho zájmem je získání prestiže. To však stále s vidinou maximalizace moci. Vrcholem třetí interpretace se stává přelom 18. a 19. století, kdy stát vidí prestiž nejen jako prostředek, ale i jako cíl. Navíc svůj národní zájem formuluje s ohledem na vnější prostředí, limituje svoje kroky v zájmu mezinárodního konsenzu, ale stále je jeho cíl individualistický. Do národního zájmu je včleněna otázka vnější legitimacy (Kratochvíl 2010: 80–83). Když jsme zmínili legitimitu zahraniční politiky v souvislosti s národním zájmem, musíme uvést, co tímto slovním spojením chápeme. Legitimitu můžeme vidět jako synonymum správnosti a dobra v absolutním pojetí, ale také jako chápání a uznání chování ze strany občanů, politických institucí nebo mezinárodního prostředí. V tomto širším pojetí je legitimita nejen národního zájmu, ale zahraniční politiky celkově nutná k dlouhodobému fungování (Kratochvíl 2010: 19–24). Pokud však přijmeme myšlenku, že národním zájmem je zachování státu, už takový cíl

legitimizuje kroky, které by jinak legitimní nebyly (ibid: 31). V tom případě by se dalo říci, že veškeré kroky, vedoucí k zachování existence státu, jsou legitimní, k čemuž někteří autoři, například Spinoza, docházejí. Tento koncept je však příliš abstraktní a v praxi by chování následované touto myšlenkou svoji legitimitu rychle ztratilo (ibid.: 60–61).

Skutečnost, že není snadné identifikovat, čím a s jakým cílem je utvářen národní zájem, dává prostor další kritice. Není zřejmé, zda je vytvářen pomocí hodnot, nebo moci. Podle politických představitelů jsou to hodnoty a morální principy, s jejichž pomocí artikuluje národní zájem. Podle kritiků je to však naopak moc (Rosenau 2006: 250). Uvedli jsme, že národní zájem je nástrojem politických představitelů, jehož formulací legitimizují zahraniční politiku, a její obsah směřují k naplnění cílů tohoto zájmu. Co je samotným obsahem národního zájmu, je individuální pro každý stát. Obecně ale můžeme říci, že obvykle má tři složky, bezpečnostně-politickou, která zahrnuje zájem přežít, ochránit stát a jeho občany, popřípadě mocenské ambice, dále ideologickou, kde můžeme najít hodnoty země, například šíření demokracie, popřípadě podporu svojí vlády, a nakonec také ekonomickou, do které spadá zahraniční obchod, zajištění surovin pro svoji zemi a ekonomický růst (Chase 1956: 721–722). Jejich konkrétní náplň a poměr mezi složkami je dán aktuálními prioritami vlád s ohledem na vnější prostředí.

1.5 Lidská práva

Do zahraniční politiky se spolu se strategickými, ekonomickými a politickými zájmy dostávají i lidská práva a je úkolem vlády tyto složky vyvažovat a sjednocovat (Drulák 2015: 69). Otázka lidských práv je však velice komplikovaný fenomén, jehož pojetí se vyvíjí. Ačkoliv je za jeden z prvních historických lidskoprávních dokumentů považována Magna Charta z roku 1215, která omezovala pravomoci panovníka ve prospěch lidu (United for Human Rights 2018), v moderních dějinách můžeme považovat za nejvýznamnější

dokument Všeobecnou deklaraci lidských práv z roku 1948, která byla přijata na půdě OSN v New Yorku. Tento dokument uznává přirozenou důstojnost lidí, kteří jsou si všichni rovni a jejich práva jsou nezcizitelná. Uvádí ochranu lidských práv jako společný cíl pro všechny národy a státy. Třicet článků Všeobecné deklarace lidských práv obsahuje práva občanská, sociální, politická i kulturní (Všeobecná deklarace lidských práv 1948).

Ačkoliv jsme svědkem snahy definovat a jmenovat lidská práva v tomto a v dalších dokumentech, lidská práva jsou chápána různě (Agha 2015: 78). Někteří autoři tvrdí, že je to dáno tím, že nemají jasně daný obsah a jsou abstraktní kategorií (ibid.: 80). Lidská práva můžeme popsat jako práva vlastní každému člověku bez ohledu na pohlaví, rasu, barvu, věk, etnikum, státní příslušnost, jazyk nebo náboženství. Můžeme je vidět jako práva univerzální a nezcizitelná, která patří každému člověku od jeho narození po jeho smrt a která jsou stejná pro všechny (OHCHR 2018a). Mezi taková práva, jak je uvádí Všeobecná deklarace lidských práv, patří právo na svobodu, na život a na osobní bezpečnost, právo na svobodu od mučení, od otroctví, od diskriminace na základě rasy, pohlaví, národnosti, jazyka, náboženství, smýšlení. Patří sem právo na svobodu pohybu i na opuštění a návrat do své země, právo vlastnit majetek, právo na náboženství, na shromažďování, na názor. Všeobecná deklarace zahrnuje i právo na stejný plat za stejnou práci, právo na vzdělání, na určitou životní úroveň, právo účastnit se vlády své země a řada dalších (Všeobecná deklarace lidských práv 1948).

Může se zdát, že takový výklad lidských práv je konkrétní a jednoznačný, ale ve skutečnosti s sebou nese celou řadu kontroverzí. V první řadě můžeme v tomto výkladu lidských práv rozpoznat koncept bílého muže. Bílý muž, vlastník majetek, je autorem sepsaných lidských práv. Takový koncept lidských práv mu poskytuje osobní nedotknutelnost před státní mocí. Bílý muž ze Západu se soukromým vlastnictvím je důvodem, proč se v otázce lidských práv setkáváme se sociálními a politickými právy (Keller 2015: 102). A tak zatímco základní lidská práva jsou vymezována negativně – jako svobody od něčeho

(strachu, mučení atd.), sociální práva jsou požadavky na statky, které člověku má zajistit stát či společnost (právo na zdravotní péči, na vzdělání, na bydlení atd.) (Joch 2015: 113-115). Tak přichází dilema, jaká práva je potřeba spíše prosazovat a jaké kategorie lidských práv mají přednost před jinými. V této otázce mezi autory neexistuje shoda. Zatímco někteří, např. Amartya Sen, tvrdí, že sociální právo nemůže mít přednost před právem politickým a občanským (Přibáň 2015: 32), Dambisa Moyo říká, že je naopak možné dát přednost právům sociálním před právy politickými (Moyo, TED), a další uvádějí, že bez sociálních práv zůstávají ostatní práva nerealizovatelná (Keller 2015: 103).

Dostáváme se tak k dvojímu pojetí lidských práv, které je buď univerzální, nebo kulturně relativistické. Univerzální pojetí lidských práv chápe práva podobně jako fyzikální zákony, jako přirozenou podstatu člověka, která platí vždy a všude stejně. Takové pojetí je vlastní Západu (Přibáň 2015: 29, Pehe 2015: 52), který je autorem již zmiňované Všeobecné deklarace lidských práv. Přijetí této deklarace je přijetím i tohoto pojetí, které se v 70. letech stalo symbolem moderního světa a došlo k propojení mezi ideou liberalismu a ideou lidských práv. Spojuje je důraz na jedince, jehož svoboda je důležitější než zájmy státu (Agha 2015: 77). Kritici tvrdí, že pod takovým pojetím se skrývá americký unilateralismus, postkomunistický antikomunismus, morální kýč a americký mesianismus (Bělohradský 2015: 39). V univerzálním pojetí můžeme lidská práva vidět jako něco, co stát nemůže vytvořit, může je jen rozpoznat, a je-li dobrý, může je uznávat a chránit. Nejsou výtvořem státu, ale jsou daná tím, že lidé jsou volní, racionální a schopní přemýšlet (Joch 2015: 113).

Kulturně relativistické pojetí zdůrazňuje ekonomická a sociální práva jedince a odráží jiné kulturní prostředí, jako například autoritářský režim Číny (Přibáň 2015: 29). Lidská práva mohou být v tomto pojetí viděna jako sociální a antropologický konstrukt, který s sebou nese normy a pravidla dané společnosti (Přibáň 2015: 23). Mohou-li být lidská práva chápána jako regulativní ideje, mohou plnit funkci ideologického a politického nástroje. Jako taková potom mohou být zneužívána k legitimizaci různých kroků, jako například vojenských

a politických aktivit. V dnešním globalizovaném světě tak ochrana lidských práv může být chápána jako snaha posilovat výkladový monopol západu a sloužit k upevnování moci (Agha 2015: 77, 79).

Někteří autoři však lidská práva jako zahraničně politickou doktrínu i přes možné zneužití nezavrhují a uvádějí, že i když čelí rostoucí ekonomické síle nových mocností, je možné otázku lidských práv nastolovat (Pehe 2015: 60-61). Jiní však tvrdí, že pokud každý stát či národ nedojde k tomu, co jsou lidská práva, z vlastní vůle a vlastním způsobem, je jejich prosazování neudržitelné. Lidská práva vnucená z vnějšího prostředí jsou potom v rozporu s historickou zkušeností a tradicí státu (Bělohradský 2015: 47). Podle Samuela P. Huntingtona změna rovnováhy moci v současném mezinárodním systému negativně ovlivňuje schopnost Západu prosazovat lidská práva ve světě. Díky ekonomickému rozmachu nových mocností jsou země odolnější vůči západnímu tlaku ohledně lidských práv, což dokazují méně úspěšné deklarace o lidských právech, jako například Vídeňská deklarace z 90. let, či potíže při prosazování rezolucí při Komisi pro lidská práva OSN. A tak je při prosazování lidských práv potřeba vzít v potaz mocenské proměny ve světě (Huntington 2001: 227–231). V současné době Dambisa Moyo upozorňuje na stále se zvětšující rozkol mezi západním a africkým pojetím lidských práv z hlediska upřednostňování odlišných kategorií. Zatímco Západ upřednostňuje politická práva před právy sociálními, pro Afriku je důležitější přístup k jídlu, přístřešku, zdravotní péči a vzdělání, což patří mezi sociální práva. Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948 tak podle ní jen maskuje rozdíl mezi rozvojovým a rozvinutým světem a mezi idejemi, které v těchto oblastech převládají (Moyo, TED).

Vidíme, že přístupů a názorů na lidská práva je celá řada, a že mezi autory nepanuje shoda ohledně významu jednotlivých lidských práv. Pro lepší orientaci a přehled uvedeme dělení lidských práv podle generací. Tradičně jsou uváděny tři generace lidských práv, avšak v poslední době se mluví také rozdělení na generace čtyři. Podle původního třístupňového rozdělení do první generace lidských práv patří práva občansko-politická a jejich poznávacím znamením je

to, že jsou vymezena negativně (Šimák 2005: 117). Jsou určena tím, co společnost jedinci dělat nemá a jsou považována ze své podstaty za skutečně univerzální. Do první generace patří právo na život, na lidskou důstojnost, na svobodu od mučení, od nelidského zacházení a právo na rovné zacházení. Současně sem patří základní práva politická, jako je právo na svobodu pohybu, svobodu slova, svobodu názoru, shromažďování a tak podobně (Van Boven 1982: 43-45).

Druhá generace lidských práv je naopak pozitivní a jedná se o sociálně-ekonomická práva. Na rozdíl od předešlé generace jsou to práva relativní, jelikož jsou závislá na poskytnutí těchto práv ze strany státu (Van Boven 1982: 48-50). Jedná se o právo na vzdělání, právo na práci, na spravedlivou mzdu, na lékařskou péči atd. Jejich zabezpečení je obtížné, jelikož měření zabezpečení těchto práv je relativní a jejich naplnění je dáno situací daného státu (Šimák 2005: 117).

Třetí generací jsou práva kolektivní. Jejich výčet je složitý, jelikož se jedná o taková práva, která mají zajistit takové prostředí, ve kterém by byly naplňovány práva první a druhé generace. Tato generace vznikla na přelomu tisíciletí spolu s rostoucími požadavky na zajištění blahobytu na globální úrovni. Proto do této generace řadíme právo na mír, právo na rozvoj, na ekonomickou prosperitu nebo právo na čisté životní prostředí (Šimák 2005: 117).

2 Zahraniční politika Jihoafrické republiky

V předchozí části jsme se snažili porozumět teorii zahraniční politiky pomocí termínů, jako jsou moc a národní zájem. Vysvětlili jsme si, že zahraniční politika není činnost oproštěná od řady vlivů, nýbrž je formovaná právě na základě vnějších a vnitřních faktorů. Pochopení této závislosti nám pomůže porozumět zahraniční politice Jihoafrické republiky, avšak pouze v případě, že budeme kromě záměrů jihoafrické vlády znát i všechny podstatné faktory a okolnosti. Zahraniční politika Jihoafrické republiky je specifická právě tím, že se do ní promítala a promítá řada rozličných faktorů, což je dáno především kombinací

polohy země a vnitrostátního uspořádání. Mluvíme o skutečnosti, že se Jihoafrická republika nachází na africkém kontinentu, což jí určuje za sousedy převážně rozvojové, nedemokratické země, zatímco ona sama patří mezi nové rostoucí mocnosti a také mezi demokratické republiky. Africký region je dlouhodobě domovem nejchudších států světa podle HDP, spolu s regionem Blízkého východu s nejmenším počtem demokratických režimů a současně se zde podle *Fragile State Index* nachází nejvíc států s nejvyšší mírou rozpadu státu (The Fund for Peace 2017). Zároveň zde probíhá nejvíce vnitrostátních konfliktů. Společným znakem většiny států Afriky je také koloniální minulost, která se výrazně podílí na jejich vnímání světa.

Nelze však brát Afriku jako konzistentní region prostý výjimek. Například bezprostředním sousedem Jihoafrické republiky je Botswana, bývalá kolonie Velké Británie, která je od získání nezávislosti v roce 1996 stabilní demokracií (Bauer, Taylor 2005: 81), a dalším demokratickým a relativně stabilním sousedem je Namibie (ibid: 205–207). Naproti tomu sousední stát Mosambik, ačkoliv není zmítán občanskou válkou a nepatří mezi rozpadající se státy, se nedá klasifikovat jako demokracie, v zemi je vysoká míra korupce, patří mezi nejchudší státy světa a dochází zde k násilí na politických oponentech (Human Rights Watch 2017a; Bauer, Taylor 2005: 111). Při výčtu sousedů Jihoafrické republiky nemůžeme vynechat autoritářské Zimbabwe, zemi, kde od roku 1987 do loňského podzimu vládl Robert Mugabe, se kterým Jihoafrická republika udržovala nadstandardně přátelské vztahy a kvůli kterému se země řadí mezi nejchudší státy světa (Human Rights Watch 2017b). Navzdory tomu, anebo právě proto, že region čelí řadě potíží v čele s násilnými konflikty, autoritářskými režimy a chudobou, země spojuje pocit sounáležitosti pramenící dále ze společné koloniální minulosti, z řady kulturních podobností a z pocitu marginalizace ze strany Západu.

Současně se Jihoafrická republika řadí mezi nastupující mocnosti, společně například s Indií a Brazílií, ale také Čínou. S nimi ji spojuje vůdčí pozice v regionu, která je daná mírou rozvoje a objemem ekonomiky, která se v případě

Jihoafrické republiky na kontinentu může měřit pouze s ekonomikou Nigérie. S pozicí těchto regionálních lídrů souvisí také společné mocenské požadavky na transformaci světového uspořádání (Alden, Schoeman 2013: 111, 115). Dalšími faktory, které ovlivňují orientaci země a její politiku, jsou ideologie a hodnoty, které zastává. Ať už se jedná o zásluhu britského a nizozemského kolonialismu, který mohl zasít prvky evropských hodnot, o důsledek formování utlačované společnosti za doby apartheidu, který vzbudil v lidech touhu po svobodě a spravedlnosti, nebo o důsledek dominance bílé rasy a její šíření západních hodnot ve 20. století, Jihoafrická republika sdílí na rozdíl od ostatních afrických států některé hodnoty Západu. Jedná se zaprvé o hodnoty prapůvodně inspirované náboženstvím a rozvinuté v západní společnosti, jako jsou lidská práva, a za druhé o hodnoty, které země Západu spojují s ekonomickým růstem, rozvojem, mírem a blahobytem, jako je svoboda a demokracie (Jager, Soontiens 2008: *passim*). Všechny tyto faktory staví Jihoafrickou republiku do složité pozice, kde balancuje mezi západními hodnotami a africkou identitou, což se také nevyhnutelně promítá do její zahraniční politiky.

V teoretické části práce, kde jsme se věnovali teorii zahraniční politiky, jsme uvedli, že existuje více přístupů, jak nahlížet nejen na moc, ale celkově na zahraniční politiku. V zahraniční politice Jihoafrické republiky se budeme snažit hledat idealistické motivy, avšak celkově se v práci nebudeme snažit nahlížet na zahraniční politiku idealistickou ani realistickou optikou. Příčinou opuštění teoretických přístupů v případě zkoumání zahraniční politiky Jihoafrické republiky je především skutečnost, že jedním z cílů práce je porozumění jednání Jihoafrické republiky. Autorka se domnívá, že chceme-li zachytit příčiny následování nebo naopak odklonu od lidských práv v zahraniční politice Jihoafrické republiky, nahlížení na problematiku realisticky nebo idealisticky by zkreslilo realitu, které se budeme snažit porozumět.

2.1 Kontext apartheidní vlády

Abychom chápali, v čem spočívala transformace Jihoafrické republiky a její zahraniční politiky, potřebujeme znát kontext minulého režimu. První známky rasové segregace je možné zaznamenat už od 90. let 19. století, od kdy začaly být přijímány nejrůznější zákony, omezující práva černošského obyvatelstva ve prospěch bělošského. Rasistických zákonů přibývalo a od roku 1948, kdy vyhrála volby Národní strana, započala temná doba apartheidu. Co se týče domácích podmínek, nesla se doba ve znamení krutých represí černošských občanů a ekonomického programu, který zvýhodňoval Afrikance a způsoboval ekonomickou stagnaci a obrovské sociální rozdíly ve společnosti (Bauer, Taylor 2005: 238 – 243). Domácí politika Národní strany vedla k tomu, že se Jihoafrická republika stala na mezinárodním poli vyvrhelem (ibid: 237). I v tomto období měla Jihoafrická republika zahraniční politiku, která se zaměřovala na oblasti jižní Afriky a na Západ a byla antikomunistická, což můžeme vidět jako hlavní důvod, proč Spojené státy americké především v první polovině studené války apartheid v Jihoafrické republice kritizovali, ale nijak výrazně proti němu nezakročili. Zároveň se však musela potýkat s rolí vyvrhele, což ji nutilo navazovat vztahy s ostatními zavrženými státy. Jihoafrická republika byla kvůli politice apartheidu vyloučena z mezinárodních sportovních událostí, jako například Mistrovství světa ve fotbale v roce 1961 a olympijské hry v letech 1964 a 1968 (Cornelissen 2017). V druhé polovině 80. let uvalily na Jihoafrickou republiku Spojené státy americké, Japonsko, částečně země Evropského společenství a OPEC rozsáhlé ekonomické sankce jak na obchodní komodity, tak například i na investice a půjčky (Hefti, Staehelin – Witt nedatováno: 1). K nátlaku na zrušení apartheidu se přidala také OSN, která v letech 1963, 1977, 1984 a 1986 přijala rezoluce, jejichž prostřednictvím na Jihoafrickou republiku uvalovala zbrojní embargo. Embargo bylo zrušeno až v roce 1994 v reakci na všerasové demokratické volby (Sipri 2012).

Jihoafrická republika však nebyla na přelomu 80. a 90. let jediný v očích západu špatný stát v regionu. V roce 1989 bylo z celkového počtu 41 zemí

v Africe 36 autoritářských, v 90. letech se navíc zvýšil nárůst vnitrostátních konfliktů, způsobený především etnickými, náboženskými a politickými motivy. Většina zemí Afriky se potýkala s nestabilitou a násilnostmi, výjimku v 90. letech tvořila právě jižní Afrika, kde vedle Jihoafrické republiky i ostatní země procházeli obdobím stabilizace a rozvoje (Marshall 2006: 1 – 8). Devadesátá léta se navíc nesla ve znamení konce studené války, což v praxi znamenalo rozpad bipolárního uspořádání světa, nárůst vlivu Spojených států amerických a jejich ideologie, šíření ekonomické liberalizace a také vznik nových států. To vše způsobovalo, že se měnily sféry vlivu a Afrika jako celek již nebyla předmětem strategického a ideologického souboje Spojených států amerických a Sovětského svazu (Clough 1990: 2). To však neznamená, že by přechod od apartheidu k demokracii proběhl bez všeobecného zájmu mezinárodního společenství. Naopak již zmíněné sankce proti apartheidu a široká podpora antiapartheidního odboje v čele s Nelsonem Mandelou svědčí o zájmu Spojených států amerických a OSN o demokratizaci Jihoafrické republiky. Není překvapivé, že mělo antiapartheidní hnutí podporu Západu v čele se Spojenými státy americkými, když sdíleli společné ideály demokracie a dodržování lidských práv. Zajímavé však je, že současně byla protiapartheidní strana Africký národní kongres (ANC) podporována i odlišnými režimy, například komunistickou Kubou a Kaddáfího Libyí (Landsberg 2010a: 106–107). Souvislost můžeme vidět v již zmíněné skutečnosti, že rasistická Národní strana ve své zahraniční politice deklarovala antikomunistický přístup. Je důležité si uvědomit tyto vztahy, které provázely transformaci Jihoafrické republiky od apartheidu k demokracii, jelikož ovlivňovaly zahraničně politickou orientaci i v dalším období.

Pád apartheidu pochopitelně nebyl pouze dílem mezinárodní izolace a nátlaku a ekonomických potíží, do kterých se země postupně dostala. Nezanedbatelný podíl má na transformaci země také domácí protiapartheidní odboj černošského obyvatelstva, který celé roky usiloval o změnu. Největší a nejvýznamnější iniciativou se stal již zmíněný Africký národní kongres. ANC vznikl již v roce 1912, a ačkoliv požadoval nejprve pouhé začlenění do existujícího politického

rámce, s přitvrzujícím apartheidním režimem se jeho požadavky zradikalizovaly do formy požadavku na komplexní změnu zavedeného režimu. S plynoucími dekádami apartheidního režimu přitvrzovaly jak represe vládnoucí Národní strany, tak antiapartheidní odboj napříč celou zemí. ANC a další podobné útvary měly výraznou podporu hlavně mezi jihoafrickými státy, africkými mezinárodními organizacemi, například COSATU (Bauer, Taylor 2005: 244–245), ale také současně u několika západních států a u socialistických republik, Sovětský svaz nevyjímaje. Je evidentní, že zatímco vládnoucí Národní strana udělala z Jihoafrické republiky mezinárodního vyvrhele, antiapartheidní exilová strana ANC vedla úspěšnou sebeprezentaci zahraniční politiku, která se skládala především z propagace svých cílů a ze získání podpory u řady zemí se zcela odlišnými politickými režimy. Historický přelom pro ANC a celou Jihoafrickou republiku nastal v roce 1990, kdy úřadující prezident F. W. De Klerk v čele Národní strany zahájil mírová jednání s Africkým národním kongresem o nenásilném přechodu k všerasové demokracii. Během čtyř let vyjednávání o přechodu k liberální demokracii se vládnoucí Národní strana snažila ve své zahraniční politice získat pro tranzici podporu ve světě a především usilovala o zrušení ekonomických sankcí, které byly na Jihoafrickou republiku uvaleny (Graham 2012: 405–408).

2.2 Vláda Nelsona Mandely

Mezi významné osobnosti, které vedly antiapartheidní odboj, patří například Walter Sisulu, Thabo Mbeki, Desmond Tutu (Bauer, Taylor 2005: 244–247). Jedno jméno však vyčnívá nade všemi a je spojováno s bojem proti apartheidu v Jihoafrické republice i po celém světě. Nelsona Rolihlahla Mandelu proslavilo to, že kvůli boji proti apartheidu strávil 27 let ve vězení, z něhož vyšel bez záště vůči svým vězňům, že v rámci hledání podpory ve světě navštívil po svém propuštění z vězení 49 zemí, ale především to, jaké hodnoty vyznával a šířil. Svoboda, rovnost, tolerance, velkorysost a laskavost byly neodmyslitelně spjaty

s jeho osobou a s jejich pomocí usiloval o vytvoření takzvaného duhového národa. Také díky tomu je Nelson Mandela řazen mezi největší osobnosti a lídry naší doby (OHCHR 2018). Právě Nelsonu Mandelovi jsou přisuzovány velké zásluhy za relativně poklidný a mírový průběh přechodu od apartheidu k demokracii. Byl klíčovou postavou při vyjednávacích procesech a pomohl nasměrovat zemi správným směrem v období, které je považováno za jedno z nejsložitějších a nejkřehčích v historii Jihoafrické republiky.

Nelson Mandela nastoupil do čela Jihoafrické republiky v roce 1994 a odsloužil jako prezident jedno funkční období. Byl prvním demokraticky zvoleným prezidentem po pádu apartheidu, proti kterému aktivně bojoval. Pro Jihoafrickou republiku to znamenalo počátek nového režimu, což přinášelo Nelsonu Mandelovi a jeho vládě celou řadu výzev. Na mírové transformaci země pracoval i po svém zvolení, kdy spolu s arcibiskupem Desmondem Tutu založil Komisi pro pravdu a usmíření, která fungovala mezi lety 1996 a 1998 a jejímž cílem bylo mimosoudně a bez záště se vypořádat se všemi aktéry jak apartheidu, tak protiapartheidního boje (Bauer, Taylor 2005: 239). Každý bez rozdílu mohl před komisi předstoupit, přiznat se ke svým činům a vyjádřit nad nimi lítost.

Na základě ústavy *Constitution of Republic of South Africa*, která byla sepsaná v roce 1996, je Jihoafrická republika parlamentní demokracií. Ústava stanovuje prezidenta jako nejvyššího představitele výkonné moci. Vedle běžných funkcí, stojí prezident také v čele vlády, což posiluje jeho pravomoce například i při utváření zahraniční politiky. Prezident si také volí více prezidenta a vybírá si ministry, sám může být zvolen maximálně dvakrát. Jihoafrická republika má ve své ústavě zahrnutu nejen Bill of Rights, za což sklídila uznání západního světa, ale k tomu má i vlastní kapitolu, která stanovuje závazek dodržování principů demokracie a lidských práv a také stanovuje několik komisí, jako je například Komise pro generovou rovnost, Komise pro lidská práva, Volební komise, které mají na plnění těchto závazků dohlížet (Constitution of Republic of South Africa 1996).

Je zcela přirozené, že se po prvních všerasových demokratických volbách na jaře roku 1994 stal Nelson Mandela prezidentem Jihoafrické republiky a Africký národní kongres se stal vítěznou politickou stranou. ANC spolu s prezidentem Mandelou stál před náročným úkolem na domácí půdě i v zahraničí. Uvědomovali si propojení politické demokracie se sociální a ekonomickou transformací, kterou bylo potřeba podstoupit. My se zaměříme na transformaci zahraniční politiky, jejíž počátek tkvěl v hledání národní identity, národního zájmu a základní orientaci zahraniční politiky. Základním požadavkem bylo především to, aby byly směřování zahraniční politiky a tvář Jihoafrické republiky zásadně odlišné od předchozího apartheidního režimu (Landsberg 2010a: 79). Jedním z prvních kroků byla snaha vylepšit si ve světě pokaženou reputaci, pro což měla Jihoafrická republika dobrou výchozí pozici. Nelson Mandela i ANC byli ve světě díky svým protiapartheidním aktivitám dobře známy, mírový přechod k demokracii a podařené všerasové volby jim poskytly dobrou výchozí pozici. Skutečnost, že si svět cenil událostí 90. let v Jihoafrické republice, je utvrzená udělením Nobelovy ceny za mír Nelsonu Mandelovi i Frederiku W. De Klerkovi v roce 1993 (Nobel Prize 2018). Od počátku byla zahraniční politika Jihoafrické republiky založena na idealistických hodnotách, které rezonovaly v projevech i oficiálních dokumentech doma i v zahraničí. Na pomoc při vytváření nové identity a nových principů, kterými by se Jihoafrická republika nechala vést, si ANC vypůjčila staré dokumenty, které přijala v dobách apartheidu (Landsberg 2010a: 81). Prvním dokumentem byl *The Freedom Charter* přijatý v roce 1955, který uváděl principy, na základě kterých by země měla fungovat. Říkal, že každý člověk bez rozdílu barvy, rasy, či pohlaví se těší stejným právům, je s ním zacházeno stejně, může se stejně podílet na vládě své země, má stejný přístup ke zdrojům, půdě, majetku, spravedlnosti a příležitostem (The Freedom Charter 1955). Druhým dokumentem byla *Harare Declaration*, podepsaná v roce 1989, jejíž nejvýznamnější částí je závazek ke kolektivní snaze o mír a spravedlnost v celé oblasti jižní Afriky, o kterou mají země usilovat vyjednáváním. Mezi cíle deklarace patří svobodný a nezávislý region, kde vládne mír a kde lidská důstojnost má své místo. To platí jak pro Jihoafrickou republiku,

tak pro Angolu, Mosambik, Namibii a další země. Deklarace byla reflexí doby, a tudíž volala po nerasistické a demokratické společnosti. Jako hlavní a jediný přípustný nástroj pro dosažení takových cílů uváděla mírová jednání a vyzdvihovala multilateralismus (Harare Declaration 1989).

Tyto dva klíčové dokumenty, na kterých chtěla Jihoafrická republika postavit svoji politiku, mají idealistický charakter. Jsou postaveny na univerzálních hodnotách, které by měly být vlastní každému státu, jelikož výsledkem následování těchto ideálů je mír a blahobyt všech lidí. Tyto hodnoty jsou ve shodě s hodnotami západními, přičemž v případě Jihoafrické republiky pochopitelně vidíme zvláštní důraz na lidskou důstojnost, svobodu a především rovnost napříč všemi rasami. Na základě Harare Declaration můžeme identifikovat jako klíčový region jihoafrické zahraniční politiky jižní Afriku. Hodnoty, ke kterým se Jihoafrická republika hlásila, položily základ především domácí politice, kde byl pod vedením Nelsona Mandely budován duhový národ neboli rainbow nation. Kombinace lidskoprávní domácí a zahraniční politiky tak přinesla Jihoafrické republice nálepku ambasadora lidských práv.

Lidskoprávní politika Nelsona Mandely položila Jihoafrické republice silný základ pro *soft power*, avšak stále chybělo definování národního zájmu a celkového rámce zahraniční politiky. Na adresu čerstvě úřadujícího ANC zazněla kritika, že dokumenty, které si vypůjčili, byly vhodné jako soubor principů s poněkud abstraktním účelem, ale zdaleka nebyly dostačující jako základ pro zahraniční politiku státu. Z pragmatického hlediska nebyl Africký národní kongres připravený na zahraniční politiku, neměl dostatek zkušeností a navíc se současně se změnou režimu v Jihoafrické republice neočekávaně změnil i mezinárodní systém kvůli konci studené války. Navíc vlivem mediální podpory, která vznikla při boji proti apartheidu, došlo ke zkreslení skutečné podpory ANC napříč africkými státy (Graham 2012: 407–412). Tomu se nemůžeme příliš divit, vezmeme-li v úvahu skutečnost, že principy hlásané Nelsonem Mandelou a podporované Západem nebyly ve své podstatě zcela v souladu s autoritativními režimy řady afrických států.

Jihoafriická republika měla od počátku demokratické vlády množství zdrojů *soft power* a neustále pracovala na jeho navyšování. Jejím základem byly politické hodnoty, které jsou podstatnou složkou *soft power*. Už samotný přechod k demokracii, respekt k ústavě, k vládě zákona, k lidským právům poskytoval dobrou výchozí pozici. Uznávané bylo včlenění Bill of Rights do Jihoafriické ústavy, země navíc díky protiapartheidnímu boji disponovala množstvím uznávaných politických autorit, jejichž vĕhlas přesahoval hranice státu, například již zmiňovaný Desmond Tutu, Oliver Thambo, Jan Smuts a samozřejmě prezident Nelson Mandela. Chválená byla Jihoafriická republika také pro přiznávání práv ženám, jejichž počet v parlamentu od roku 1994 rostl, a také pro přiznání práv homosexuálům. Politické hodnoty a národní hrdiny Jihoafriická republika dokázala využít zejména při postkonfliktních rekonstrukcích, peacekeepingových jednáních a mediacích. Dostávala tak příležitosti například monitorovat volby a poskytovat technickou asistenci při volbách v zahraničí (Ogunnubi, Okeke-Uzodike 2015: 33-34).

Jihoafriická republika byla také už od devadesátých let aktivní v šíření hudby, umění, filmů a literatury. Stala se známou také pro velice kvalitní univerzity, na kterých studuje velké množství zahraničních studentů. Země považuje za důležitou účast na mezinárodních sportovních událostech. Jen za vlády Nelsona Mandely hostila Světový pohár v rugby, Světový pohár v golfu, světový pohár v atletice a Africký národní pohár CAF (ibid. 29-32). I tyto aktivity měly podíl na tom, že Jihoafriická republika rychle získala status prestižního státu. *Soft power* Jihoafriické republiky komplikovala skutečnost, že hodnoty, kterými si získávala pozitivní image, pozitivně nepůsobily na všechny státy. Západní demokracie oceňovaly prodemokratický a lidskoprávní přístup, který naopak na africké státy vzhledem k počtu diktatur mohl těžko udělat dojem. Na druhou stranu národní hrdinové, kteří vzešli z boje proti apartheidu, se těšili oblibě po celém světě, stejně jako například sport.

Na konci roku 1993 byl vytvořen dokument s názvem Budoucnost zahraniční politiky Jihoafriické republiky, jehož autorem byl Nelson Mandela a který by

mohl symbolizovat snahu Jihoafrické republiky zformulovat principy a vize zahraniční politiky. Jihoafrická republika se jeho prostřednictvím hlásí k aktivní zahraniční politice, prohlašuje se za zodpovědného světového občana, vyzdvihuje roli nenásilného vyjednávání, hlásí se k multilateralismu, k podpoře lidských práv a demokracie po celém světě, k odzbrojování a kontrole zbraní, k ekonomickému rozvoji prostřednictvím ekonomické spolupráce a v neposlední řadě k hájení a reflektování zájmů Afriky jako kontinentu (Mandela 1993). V dalších dokumentech se potom objevuje zájem o spolupráci a ekonomickou integraci afrického regionu a snaha zvrátit trend marginalizace Afriky jako kontinentu. Jihoafrická republika si jako další cíle vytýčila spolupráci s Evropskou unií, navázání bilaterálních vztahů se Spojenými státy americkými a v otázkách multilateralismu se zaměřila na OSN a jiho-jihní spolupráci (ANC 1994).

Ze všech oficiálních dokumentů a prohlášení můžeme vidět jednoznačnou snahu Jihoafrické republiky za prezidenta Nelsona Mandely o prosazování hodnot v duchu lidských práv a demokracie v domácí i zahraniční politice. Díky svým idealistickým principům získala země pozitivní tvář ve světě a dala všem najevo, že hodlá být v zahraniční politice aktivní a může s ní být počítáno. Taková by zahraniční politika Jihoafrické republiky byla, kdyby bylo možné ji oprostít od vnějších i vnitřních vlivů. Realita byla taková, že i v zahraniční politice musela nutně reagovat na domácí podmínky a z toho pramenící potřeby státu. Tak se Jihoafrická republika dostala k potřebě formulovat národní zájem a reflektovat tak potřeby nové demokracie. Je důležité podotknout, že s určováním národního zájmu měli představitelé státu podobné potíže jako s rámováním zahraniční politiky jako takové. Vzhledem ke stavu ekonomiky a společnosti, která byla teprve na počátku transformace, bylo deklarováno, že zahraniční politika by měla být nástrojem k zajištění bezpečnosti a blahobytu občanů a státu a měla by přispět ke stabilitě národa (Landsberg 2010a: 87).

Vedle lidských práv, spravedlnosti a demokracie se tak objevily socio-ekonomické záležitosti. Snaha nastartovat ekonomický růst, který by napravil

škody způsobené ekonomickými sankcemi z minulého režimu, byla patrná ze zakládání Programu pro rekonstrukci a rozvoj, programu Růst, zaměstnanost a redistribuce či Ekonomické posílení černošského obyvatelstva, které však nebyly příliš úspěšné, stejně jako snahy vnést do zahraniční politiky paradigma národního zájmu (ibid: 90–93). Jihoafrická vláda identifikovala tři základní ekonomické problémy, a to pomalý růst, chudobu a extrémní nerovnosti v životní úrovni, v příjmech a příležitostech občanů. Tyto problémy byly reflektovány v zahraničně-politické doktríně, která si kladla za cíl nastartování rychlého ekonomického růstu. Přední političtí představitelé přiznali, že zahraniční politika je řízena ekonomickými zájmy a že bez zapojení afrického regionu nebude rozvoj možný. Ukázalo se však, že idea lidských práv škodí mezinárodnímu obchodu. Zatímco navazování obchodních vztahů se zeměmi jako je Indonésie, Turecko nebo Alžírsko bylo brzděno prosazováním lidských práv ze strany Jihoafrické republiky, například Nigérie s tím problémem neměla. Jihoafrická republika tak rychle přešla na principy nezúčastněnosti, nevměšování se, univerzality a solidarity. Ministr zahraničních věcí Alfred Nzo klasifikoval Jihoafrickou republiku jako zemi, která patří jak do rozvinutého, tak do rozvojového světa a která bude navazovat partnerské vztahy s každou zemí, se kterou bude chtít spolupracovat bez ohledu na ideologickou či politickou orientaci (ibid: 99–103). Tím si Jihoafrická republika vysloužila kritiku pro svoji nekonzistentní zahraniční politiku. Hodnoty, které hlásala, komplikovaly ekonomickou spolupráci, která byla klíčová pro naplnění národního zájmu. Jihoafrická republika také mluvila o nové bezpečnosti, kdy síla státu spočívá v mediaci a v diplomacii (Nathan 2005: 360–362). Diplomatické vztahy viděla jako klíčové, a to se státy libovolných režimů. I v případě diktatur preferovala komunikaci a diplomacii, kterou považovala za konstruktivnější než izolaci (Taylor 2010: 103). Přesto však nejen nakupovala, ale také prodávala zbraně do nedemokratických režimů, což se stalo velmi kontroverzním tématem právě mezi lety 1995 – 1997, kdy Jihoafrická republika dodávala zbraně Turecku, Rwandě a Sýrii a obchody s těmito režimy ukončila až na nátlak National Conventional Arms Control Committee (Nathan 2005: 369; Taylor 2010: 111–112).

Ministr zahraničních věcí Alfred Nzo potvrdil Mandelovu vizi zahraniční politiky, když zdůraznil ambice Jihoafrické republiky účastnit se na významných mezinárodních otázkách, jako byla ochrana životního prostředí, podpora statusu žen, odzbrojování a kontrola zbraní či migrace a uprchlictví (Landsberg 2010a: 88). V 90. letech bylo velkým tématem znečišťování životního prostředí emisemi a Nelson Mandela se vyjadřoval pozitivně k závazkům ke společné ochraně životního prostředí a k vyvíjení mezinárodních snah na rozvoj environmentálně příznivé politiky (Landsberg 2010a: 96). V roce 1997 byl přijat Kjótský protokol, v němž se země zavazovaly ke snižování emisí a ochraně životního prostředí (United Nations 1998). Jihoafrická republika se však ke Kjótskému protokolu připojila až v roce 2002 a ratifikovala dokument až v roce 2005, tedy až za vlády Mbekiho (United Nations 2005). Možné vysvětlení, proč se nepřipojila ke Kjótskému protokolu již v roce 1997, bychom našli v ekonomice. Snižování emisí je totiž finančně nákladné, a to zvláště v případě, kdy většina energie země pochází z uhlí, jako to bylo v případě Jihoafrické republiky (Alexander 2005: 1033).

K odzbrojování a kontrole zbraní se v praxi Jihoafrická republika postavila znatelně lépe a reagovala na vývoj na mezinárodní scéně o poznání hbitěji. Jihoafrická republika získala jaderné zbraně v roce 1982 a hned v roce 1991 ještě před koncem apartheidu byl jaderný program zrušen. Za Nelsona Mandely vláda podporovala vznik bezjaderné zóny v celé Africe a v roce 1995 Jihoafrická republika podepsala Dohodu o nešíření jaderných zbraní (Vintr 2015: 5). V roce 1997 se Jihoafrická republika připojila k podpisu Ottawské konvence, která zakazovala použití a výrobu náslapných min (Kimball 2018). Těmito kroky Jihoafrická republika naznačila, že nehodlá jít cestou vojenské moci a spíše spoléhá na pozitivní image. Současně je možné tuto politiku spojovat se třetí generací lidských práv, která se týká kolektivních práv (Šimák 2005: 117). Právo na neznečištěné životní prostředí a právo na mír a kolektivní bezpečnost tedy jsou témata, kterým se vláda Nelsona Mandely věnovala.

Jihoafrická republika měla ambice být od počátku Mandelovy vlády multilaterálně aktivní. Byla členem Hnutí nezúčastněných, kde na konferenci v Káhiře roku 1994 Alfred Nzo uváděl lidská práva jako základ jejich politiky. Jihoafrická republika označovala Hnutí nezúčastněných za organizaci států se stejným myšlením, jež ovšem spočívalo na principech sebeurčení, nezávislosti, suverenity, teritoriální integrity a nezávislosti na světových mocnostech. Hnutí se hlásilo k antiimperialismu, antikolonialismu a jejich cílem vedle míru a stability bylo po ukončení studené války především posílení role států z Hnutí nezúčastněných na půdě OSN (Government of India 2012). Jihoafrická republika se svým členstvím v Hnutí nezúčastněných k těmto principům hlásila, a jak můžeme vidět, podpora lidských práv a jakékoliv vnitřní záležitosti státu nejsou tématem tohoto uskupení.

Multilateralismus Jihoafrické republiky je kritizován za „sezení na dvou židlích“, tedy za spolupráci s dvěma odlišnými světy, Západem a Jihem. Západ negativně hodnotí Jihoafrickou republiku za spolupráci s nedemokratickými režimy, kde dochází k porušování lidských práv, jak na bilaterální, tak na multilaterální úrovni (Landsberg 2010a: 102). Příkladem může být Organizace africké jednoty či SADC. V SADC hrála Jihoafrická republika hlavní roli v reformách ekonomiky a obchodu a spolupráce za dalších prezidentů jen zesilovala (Le Pere 2014: 38). I v rámci OSN fungovala nejen za Nelsona Mandely spíše v rámci Africké skupiny, tedy v rámci afrických států.

Zároveň byla Mandelova vláda velice aktivní i na bilaterální úrovni. Za první udržovala vztahy se zeměmi, se kterými se ANC přátelil ještě v době, kdy byl pouhým protiapartheidním hnutím. Mezi takovými zeměmi bychom našli například Kubu v čele s Fidelem Castrem, Libyi v čele s Colonelem Muammarem Kaddáfim a Írán za vlády Hashemiho Ali Akbar Rafsajaniho. Jejich režimy byly v kontrastu s ideologickými hodnotami Nelsona Mandely, avšak současně to byly země, které ho podporovaly v boji proti apartheidu. Konkrétně s Kubou měla Jihoafrická republika za Mandely velice kladný vztah, který zahrnoval vzájemné návštěvy či pořádání Konference jihoafricko-kubánské

solidarity v roce 1995. V otázce porušování lidských práv na Kubě se Alfred Nzo vyjádřil, že na Kubě nejsou porušována lidská práva. Obzvláště práva druhé generace, která zahrnují právo na bydlení, zaměstnání, sociální zabezpečení a zdravotní péči, jsou na Kubě velmi příznivá. A tak ačkoliv za to byl kritizován, Nelson Mandela uvedl, že se bude Jihoafrická republika přátelit, s kým uzná za vhodné, a že to, že je někdo nepřítelem jednoho státu, nemusí nutně znamenat, že je nepřítelem i Jihoafrické republiky (Landsberg 2010a: 106–109). Na africkém kontinentě navazovala řadu diplomatických vztahů a přirozeně narazila na komplikaci, kdy musela volit mezi lidskoprávní politikou a politikou solidarity (Borer, Mills 2011: 90). Navzdory formálním závazkům k lidským právům Nelson Mandela navázal diplomatické vazby se 46 africkými státy (Le Pere 2014: 35).

Dalším velkým tématem v bilaterálních vztazích byla otázka Číny. Před demokratickými volbami v roce 1994 měla Jihoafrická republika navázané vztahy s Čínskou republikou na Taiwanu, které zesílily zejména po roce 1990 z ekonomických důvodů. Po roce 1994 stál Nelson Mandela před dilematem, zda pokračovat ve vztahu s Taiwanem, nebo je zaměnit za vztah s Čínskou lidovou republikou, která nabízela obrovský ekonomický potenciál. Nelson Mandela byl zastáncem třetího řešení, a to takzvaného duálního uznání Číny, na který však Čínská lidová republika nepřistoupila. Sama ANC v roce 1994 uvedla, že otázka jedné Číny bude testem spolehlivosti lidskoprávní zahraniční politiky Jihoafrické republiky (Daniel 1995: 35-36). Ačkoliv se Mandelova vláda zpočátku důrazně přikláněla k Taiwanu, nakonec se rozhodla upřednostnit ekonomické zájmy a od roku 1997 navázala diplomatické styky s Čínskou lidovou republikou. K rozsáhlému porušování lidských práv v Číně se rozhodla nevyjadřovat (Landsberg 2010a: 110).

Zahraniční politika za vlády Nelsona Mandely si kladla za cíl vytvořit zcela novou identitu Jihoafrické republiky, navázat co nejvíce bilaterálních i multilaterálních vztahů a prosadit se ve světě jako zodpovědný mezinárodní občan. Vycházela ze svého čerstvého přerodu v demokracii a snažila se šířit ideu

lidských práv. Mandelova vláda spoléhala především na *soft power* a na věhlas, který ve světě získala díky vítězství nad apartheidem. Měla však potíže s dodržováním deklarovaných principů a cílů a s utvářením koherentní a prediktabilní zahraniční politiky, za což mohlo balancování mezi rozvojevým a rozvinutým světem. Hodnoty, které byly blízké Západu, nebyly přijatelné pro obchodní vztahy s rozvinutým a rozvíjejícím se světem. Jihoafrická republika ve své snaze být aktivní a přijímaná po celém světě zastávala hodnoty, které se vzájemně vylučovaly. Když deklarovala závazek k podpoře a šíření lidských práv, z oficiálních dokumentů i z rétoriky zcela jasně vyplývalo, že se jedná především o práva první generace. V praxi však byla schopná na bilaterální úrovni zohledňovat pouze buď práva druhé generace, anebo je zcela přehlížela. Na multilaterální úrovni byla aktivní pouze v podpoře práv třetí generace, tedy v právech kolektivních, a upřednostňovala zájmy Afriky před zájmy univerzálními. A tak nezbyvá než konstatovat, že ačkoliv přicházel Nelson Mandela s idealistickými hodnotami, jeho zahraniční politika byla realistická a spíše než tyto hodnoty sledovala národní zájmy.

2.3 Vláda Thabo Mbekiho

Thabo Mbeki se připojil k protiapartheidnímu hnutí ANC již v roce 1956, kdy mu bylo teprve 14 let. Po zákazu ANC studoval Thabo Mbeki v exilu ve Velké Británii, a pak také v Sovětském svazu. Poté působil v rámci exilového ANC v řadě afrických zemí, kde spolupracoval s předními jmény ANC, jako byl Oliver Tambo, Jacob Zuma, Albert Dhlomo a Maxem Sisulu. Mbekimu se přičítají velké zásluhy za zajišťování mezinárodní podpory protiapartheidnímu odboji a jsou vyzdvihovány jeho diplomatické schopnosti. Byl také členem Jihoafrické komunistické strany a jeho zásluhou tak získala ANC cenného spojence. V 80. letech byl mezi reprezentanty, kteří vedli dialogy s apartheidní Národní stranou a v 90. letech stál spolu s Nelsonem Mandelou v čele tranzice země k demokracii a také v čele transformace ANC z odbojového hnutí na

legální politickou stranu. Po volbách v roce 1994 byl určen Nelsonem Mandelou jako vice prezident Jihoafrické republiky (SA History 2011). Jako vice prezident se na formování zahraniční politiky podílel a Nelson Mandela mu přenechával v oblasti zahraniční politiky poměrně velké pravomoci, například pod jeho vlivem bylo zejména zaměřeno na region Afriky (SA History 2011; Taylor 2010: 100).

Když Thabo Mbeki nastoupil na post prezidenta, bylo zřejmé, že nemůže jít v přesných šlépějích Nelsona Mandely. Potřeboval si vytvořit vlastní identitu a stanovit vlastní politiku. Měl však oproti Mandelovi tu výhodu, že přebíral již demokratickou republiku a navíc se na jejím chodu, především na zahraniční politice, podílel předchozích pět let jako viceprezident Nelsona Mandely. Předchozí vládě se navíc podařilo nastartovat ekonomický růst, takže měl Mbeki lepší výchozí pozici, avšak stále zde existovala řada problémů v podobě velkých sociálních rozdílů, ale také například epidemie HIV/AIDS. Thabo Mbeki byl zvolen prezidentem dvakrát a u moci se udržel 9 let (Moore 2014). Jeho zahraniční politika je oproti Nelsonu Mandelovi chválena pro svoji konzistentnost a jasnější rámec, který se mu podařilo nastolit (Nathan 2005). Podle Le Pere (2014: 33) měl také konkrétnější vizi zahraniční politiky, poskytoval jí jasný směr a jeho velkým přínosem byly multilaterální aktivity. Současně je mu však vytýkána až přílišná pozornost zahraniční politice a naopak zanedbávání domácí politiky, na jejíž úkor posiloval postavení země v regionu.

Ve svém inauguračním projevu prezident Thabo Mbeki adresoval problémy, s nimiž se Jihoafrická republika potýkala, jako právě chudoba, nedostatek jídla a zdravotní péči, HIV/AIDS, korupci a sociální rozdíly. Ačkoliv zazněla připomínka získání demokracie a vítězství lidskosti, rétorika univerzálních lidských práv a svobod první generace se vytratila a byla zaměněna za důraz na práva sociální a ekonomická. Namísto šíření a podpory lidských práv a demokracie projevem rezonoval důraz na zajištění sociálních potřeb obyvatel a na africkou identitu (Mbeki 1999). V dokumentu Strategický plán Ministerstva zahraničních věcí (DIRCO 2004) se píše o podpoře lidských práv, demokracie a

dobrého vládnutí, stejně tak zde najdeme závazek k mezinárodnímu míru, k ekonomickému rozvoji prostřednictvím regionální spolupráce a v neposlední řadě závazek k Africe v globálních otázkách. Jihoafrická republika v dokumentu deklaruje boj proti sexismu, rasismu, xenofobii a chudobě. Zároveň stanovuje přátelský postoj vůči všem státům světa. Jako nástroje zahraniční politiky uvádí mediaci, mírové řešení konfliktů a peacekeeping.

Svoji roli regionální mocnosti utvrzuje nastolením globálních témat. Hlásí se k odzbrojování a k ochraně životního prostředí, čímž pokračuje v Mandelově politice, a nově také k Rozvojovým cílům tisíciletí (MDGs). Identifikuje se současně s WTO, Brettonwoodskými institucemi, OSN a také s Hnutím nezúčastněných zemí a jiho-jihní spoluprací (ibid.) Strategický plán nám poskytuje jasný rámec zahraniční politiky Jihoafrické republiky za vlády Thabo Mbekiho, nicméně v těchto principech můžeme najít řadu protichůdných a neslučitelných bodů, které naznačují, že kompletní plnění Strategického plánu není realizovatelné. Navíc sice mezi principy zahraniční politiky najdeme lidská práva a demokracii, ale v seznamu cílů a priorit už objevíme pouze národní zájem, ochranu integrity, Africkou renesanci, patriotismus a jiho-jihní spolupráci (ibid.: 19).

Ústředním a nejznámějším tématem zahraniční politiky se ovšem stal afrikanismus. Thabo Mbeki postavil africký region do centra zájmu, a to z několika důvodů. Podle ANC bylo takové směřování Jihoafrické republiky předurčeno její strategickou geografickou polohou, ekonomickou silou, která vynikala na africkém kontinentě, a její schopností usilovat o změnu vztahu mezi Afrikou a Západem prostřednictvím rozvoje afrického regionu. Thabo Mbeki ztotožňoval Jihoafrickou republiku s Afrikou jako celkem a jeho snahy o rozvoj regionu nazýváme Africkou renesancí. Motivaci k takovému postoji bychom našli na ideologické, osobní i strukturální úrovni (Moore 2014: 372 – 374). V zásadě zde vidíme spojitost s obdobím apartheidu, kdy proti-apartheidní hnutí působila z řady afrických států a těšila se jejich podpoře. Současně zde figuruje určitá představa společné africké identity, která odklání Jihoafrickou republiku

od koloniální minulosti. Stále tak můžeme identifikovat tendenci vést zcela odlišnou zahraniční politiku od té apartheidní. Nemůžeme opomenout národní zájem, kde stále figuroval ekonomický růst a rozvoj, který političtí představitelé spojovali s ekonomickým růstem a rozvojem celého regionu. Podle Candice Moore (2014: 374) nebyla Mbekiho Africká renesance hnaná pouze ideologií africké identity a vděčností za podporu v dobách apartheidu, ale z velké části vidinou obchodních příležitostí a také podpory afrických států na půdě OSN.

V postavení Afriky do centra zahraniční politiky Jihoafrické republiky můžeme vidět idealistický přístup hraničící s mesiášským komplexem, kdy Jihoafrická republika jakožto nejvyspělejší země kontinentu má potřebu a téměř až morální povinnost pomoci nastartovat rozvoj a zlepšit situaci v celé Africe. Autoři se však shodují na tom, že na této politice má podíl i snaha vymanit se z diktátu Západu a zajistit sami sobě postavení regionálního hegemonu (Habib 2009: 143). Prezident Mbeki v celém regionu podporoval liberální ekonomiku, snažil se spolupracovat s africkými zeměmi na bázi ekonomické integraci a investic. Právě prostřednictvím regionální integrace viděl cestu, jak dosáhnout rozvoje Afriky (Schraeder 2001: 233).

Způsob, jakým lze dosáhnout Africké renesance, viděla Jihoafrická republika v multilaterální spolupráci. Za vlády Mbekiho vznikl NEPAD, významně vzrostl význam SADC a Organizace Africké jednoty se transformovala na Africkou Unii (AU). Nové partnerství pro rozvoj Afriky (NEPAD) měl adresovat ekonomický plán pro rozvoj Afriky, AU politicky zaštiťovala právě socio-ekonomické zájmy NEPADu (Le Pere 2014: 34). Výrazným počinem byla SADC, Jihoafrická rozvojová komunita, která sice vznikla v roce 1992 a do které Jihoafrická republika vstoupila v roce 1994, tedy ještě před nástupem Thabo Mbekiho, ale vzhledem ke své povaze a náplni byla pro Mbekiho důležitou platformou. Cílem SADC byl ekonomický růst regionu, blahobyt obyvatel, zajištění míru a bezpečnosti. Mezi principy SADC najdeme demokracii, lidská práva, rovnost a vzájemnou solidaritu (SADC 1993), avšak takové formální závazky zůstaly skutečně převážně pouze formálními a v praxi je dodržován spíš

neintervencionistický přístup (Le Pere 2014: 34). V každém případě můžeme říci, že skrze ekonomiku a multilaterální aktivity rostl význam Jihoafrické republiky v regionu.

Regionální ambice byly současně jedním z hlavních důvodů, proč nastal tak propastný rozdíl mezi rétorikou a realitou zahraniční politiky. Prezident Mbeki viděl problémy Afriky jako problémy sdílené a osud Afriky ztotožňoval s osudem Jihoafrické republiky. Současně také chtěl, aby si Afrika řešila své problémy bez zásahů Západu a vymezoval se tak spolu s ostatními africkými státy proti kolonialismu a imperialismu. Klíčová pro něj byla již zmíněná SADC, s kterou zastával jednotný postoj k solidaritě mezi státy. Příčinou, proč Mbeki upozaďoval lidskoprávní politiku ve prospěch politiky solidarity, byly z velké části jeho velké ambice na kontinentálního lídra (Borer, Mills 2011: 90-91). Aby přesvědčil skeptiky mezi africkými státy, spíš než ambasadorem lidských práv se stal ambasadorem autoritářských režimů v Africe.

Co se Mbekimu v regionu relativně dařilo, bylo přijímání modelu liberální ekonomiky volného obchodu a pronikání na trhy afrických sousedů (Schraeder: 2001: 233). Samu sebe přitom Jihoafrická republika viděla jako významného hráče pro ekonomické a politické obrození Afriky, ke kterému měla schopnost Afriku přivést prostřednictvím snahy o překonávání rozdílu mezi Západem a Jihem. Právě ve vzájemné ekonomické spolupráci se zbytkem Afriky viděla budoucnost (Moore 2014: 374). Do africké spolupráce Mbekiho vláda hodně investovala, například do vytvoření Panafrického parlamentu a do Fondu pro africkou renesanci, který založila v roce 2001. Nutno podotknout, že si takové investice mohla Jihoafrická republika dovolit, jelikož za Mbekiho vlády dosahoval její ekonomický růst například za rok 2006 až 4,9% (ibid: 378-380).

Mbekiho zájem o Afriku se vedle vytváření regionálních organizací a sdílení afrických hodnot za účelem spolupráce projevoval aktivní účastí na peacekeepingových misích. Participace na peacekeepingových misích byla v souladu jak s ideou Thaba Mbekiho o řešení afrických problémů co možná

nejvíce mezi africkými státy, tak s jedním s hlavními zájmy Jihoafrické republiky, jimiž byla ochrana integrity afrických států a udržení míru a bezpečí v regionu (Lotze 2015). Mbekiho první peacekeepingová mise se odehrávala v Demokratické republice Kongo, kterou se budeme zabývat v pozdější kapitole. Jednotky Jihoafrické republiky však působily také v Burundi, v Eritree a Etiopii, v Libérii, na Komorech nebo například ve Středoafrické republice (Moore 2014: 380-381). Misí se účastnila Jihoafrická republika jak pod záštitou OSN, tak AU. V těchto státech, kde probíhaly rozsáhlé konflikty, přirozeně docházelo k masivnímu porušování lidských práv, docházelo k zabíjení civilistů a k dalším násilnostem. Ačkoliv se můžeme domnívat, že příčiny jihoafrického angažmá při řešení konfliktů pocházely z potřeby chránit lidská práva, autoři v těchto aktivitách vidí jasné politické, ekonomické a bezpečnostní zájmy. Účast Jihoafrické republiky na peacekeepingových misích posilovala její vliv v regionu, jelikož se často účastnila jednání, navazovala pevnější vztahy s danými zeměmi a utvářela si pozitivní image. Současně tak zvyšovala svoji důvěryhodnost v očích OSN a zvyšovala tak svoje šance na přijetí do Rady bezpečnosti alespoň jako nestálý člen. Při té příležitosti mohla také zahájit jednání o ekonomické spolupráci s danými státy. A konečně stabilita a mír v regionu byl důležitý pro zajištění regionální bezpečnosti, která mimo jiné prospívá právě ekonomickým zájmům (Lotze 2015).

Mimo Afriku se Jihoafrická republika za prezidenta Mbekiho soustředila na jiho-jihní spolupráci, která vyplývala z jejího ekonomického růstu a pozice regionálního lídra, na kterou se sama pasovala. Významnou platformou, kterou se za vlády Mbekiho stala Jihoafrická republika součástí, je IBSA. Jedná se o sdružení třech zemí, Indie, Brazílie a Jihoafrické republiky, které se cítí být spojeny na základě mentality, záměrů a závazků, které si samy země deklarovaly. Je to především skutečnost, že všechny tři země mají rychle se rozvíjející ekonomiky, jsou regionálními mocnostmi rozvojových regionů, mají ambice podílet se na udržitelném rozvoji a zdůraznit ve světě roli svoji a svých regionů, které jsou upozadovány Západem. Spojením do jedné platformy, se země

zavazují k posilování demokracie, lidských práv, vlády práva, udržitelného rozvoje a multilateralismu (IBSA nedatováno). Sdružení IBSA můžeme vidět jako významný krok Mbekiho vlády k podpoře lidských práv a demokracie. Vzhledem k potížím, které souvisejí s propagací lidských práv a demokracie v rámci afrického kontinentu, se může zdát spolupráce se zeměmi, jako je Brazílie či Indie, které stojí mimo region, ale současně mají s Jihoafrickou republikou mnoho společného, klíčem k nastolování těchto idealistických hodnot.

Jak Eduard Jordaan uvádí (2015: 463), IBSA deklaruje, že globální společnost bude těžit z jejich společných závazků vůči lidským právům a z koordinovaného postupu v jejich podpoře. Předpoklad plnění těchto závazků vychází z demokratických režimů a ekonomické rozvinutosti všech tří zemí. Na druhou stranu všechny tři země pochází z globálního Jihu, kde je řada autoritářských režimů a obecně velmi slabá tradice dodržování lidských práv. Výsledek těchto vlivů je takový, že společná vize IBSA zůstává pouze u vize a realizace koherentní politiky v otázce lidských práv téměř neexistuje. Země se shodují na podpoře lidských práv, avšak každá země chápe pojetí lidských práv jinak, a tak se v konkrétních otázkách neshodují. Jihoafrická republika přirozeně klade důraz na rasovou rovnost a země se shodují například v ekonomických právech člověka. Jihoafrická republika však klade výše suverenitu a univerzalitu v přístupu ke státům než univerzalitu lidských práv. Zahraniční politiky Indie a Brazílie také nejsou zcela koherentní a podobě jako Jihoafrická republika balancují mezi více přístupy a hodnotami (Jordaan 2015: 477–478). V souvislosti s platformou IBSA tak docházíme k závěru, že Jihoafrická republika nedokázala za vlády Mbekiho využít jiho-jížní spolupráce k větší propagaci a podpory lidských práv, alespoň ne v univerzálním pojetí, které bylo vlastní Nelsonu Mandelovi.

Významným tématem na přelomu tisíciletí byly ve světě i v Jihoafrické republice krvavé neboli konfliktní diamanty. Jako konfliktní diamanty jsou definovány neopracované diamanty, které slouží k financování válek proti

vládám (Kimberley Process 2018). To se týkalo zejména Sierry Leone, Demokratické republiky Kongo, Libérie a Angoly, kde bylo zjištěno, že konfliktní diamanty přímo souvisejí s nelegálním obchodem se zbraněmi, s porušováním lidských práv, s prodlužováním konfliktů a s poškozováním legálního průmyslu (London Inter-Governmental Meeting on Conflict Diamonds 2000). Poprvé bylo toto téma nadneseno v roce 1996, ale s větším důrazem o dva roky později. Nejvýznamněji se na řešení problematiky krvavých diamantů podílelo OSN, nevládní organizace Global Witness, jihoafrická obchodní společnost De Beers a dále samozřejmě jednotlivé vlády a celá řada dalších mezinárodních i nevládních organizací (Hughes 2004: 52).

Pro region jižní Afriky to bylo významné téma, jelikož Angola, Botswana, Jihoafrická republika i Namibie jsou producenty diamantů, Botswana a Jihoafrická republika navíc jedni z největších na světě. Jihoafrická republika se o téma zajímala již od počátku, což bylo částečně dáno společností De Beers, ekonomickými zájmy a do jisté míry také odpovídající zahraniční politikou „dobrého občana“ za Nelsona Mandely. Ten v roce 1999 na samém konci volebního období uvedl, že obchod s diamanty je pro jihoafrickou ekonomiku velmi důležitý a je proto důležité se v této otázce chopit iniciativy a zaujmout progresivní přístup k otázce lidských práv (ibid: 62). Byla to však vláda prezidenta Mbekiho, během které došlo ke Kimberleyskému procesu, ačkoliv Hughes (2004: 54-56) uvádí, že spíše než o prezidentskou iniciativu se jednalo o aktivitu Ministerstva zahraničních věcí a Ministerstva pro těžbu a energetiku. Podstatné však je, že Jihoafrická republika hrála zcela klíčovou roli při propagaci a koordinaci afrických států s OSN. Také nese zásluhu za získávání nových členů procesu, a to včetně Čínské lidové republiky a Taiwanu. Zařizovala také komunikaci mezi nevládními a vládními jednotkami, veškeré plánování a logistické otázky při setkáních a spolupráci a asistovala při vytváření rezolucí a při koordinaci mezinárodního obchodního práva, to vše po celou dobu jednání mezi lety 2000 – 2004 (ibid: 56-59). Kimberleyský proces se tak stal velice významným počinem Mbekiho vlády, za který je Jihoafrická republika

vyzdvihována. Vedle ekonomických zájmů a pozitivní image, kterou si tím vysloužila, zde můžeme vidět i snahu o zamezení násilností v regionu.

Nathan (2005: 362) uvádí, že zahraniční politika Jihoafrické republiky se v ohledu stanovených principů a závazků podpory lidských práv a demokracie od nástupu Mandely po druhý termín Mbekiho příliš nezměnila. Ačkoliv si však Jihoafrická republika takové závazky vzhledem ke své minulosti může dovolit, její chování naznačuje, jak idealistické závazky to jsou (Borer, Mills 2011: 79). Druhé období prezidenta Mbekiho jihoafrický arcibiskup Desmond Tutu s ohledem na lidská práva a působení v OSN a v Mezinárodním trestním soudu označil za „zradu naší vznešené minulosti“. Podle Human Rights Watch si Jihoafrická republika pokazila svoji dobrou pověst ambasadora lidských práv především bezpodmínečnou spoluprací s nedemokratickými režimy v Africe, stejně jako například s Čínou a Ruskem, se kterými velmi často v otázkách lidských práv sjednocovala své kroky (ibid: 83-86). Za Mbekiho vlády jsme tak svědky toho, jak principy afrikanismu a antiimperialismu převážily hodnotu lidských práv, a to zejména pokud je chápeme z hlediska první generace lidských práv.

2.4 Vláda Jacoba Zumy

Život Jacoba Zumy vykazoval v dobách před nastolením demokracie v Jihoafrické republice podobné rysy jako v případě předchozích prezidentů Mandely a Mbekiho. Jeho prezidentští předchůdci i Jacob Zuma se připojil k protipartheidnímu odboji hned zpočátku. K Africkému národnímu kongresu přistoupil již v roce 1959, první roky trávil vzděláváním, účastí na sabotážních aktivitách a bojích. Byl deset let vězněn na ostrově Robben Island, kde byl vězněn i Nelson Mandela. Po svém propuštění pracoval s velkým nasazením pro ANC, podílel se na budování jeho struktur doma i v zahraničí. Spolupracoval také s Thabo Mbekim, působil v Zambii, Svazijsku a Botswaně. Stejně jako Nelson Mandela a Thabo Mbeki, i Jacob Zuma se dostal na vysoká místa v ANC ještě před demokratickými volbami a podílel se na vyjednávacích procesech

s Národní stranou. Za zmínku stojí kontroverzní vyšetřování Jacoba Zumy na přelomu 80. a 90. let v souvislosti s mučením a vraždou osoby jménem Thami Zulu, který byl vyšetřován pro špionáž. Zuma však nakonec nebyl z ničeho obviněn a neexistují žádné důkazy, které by ho usvědčovaly ze spojitosti s těmito událostmi. Po demokratických volbách v roce 1994 navrhoval Thabo Mbekiho jako viceprezidenta a v roce 1999 se sám stal viceprezidentem Thabo Mbekiho, než ho v roce 2005 z funkce odvolal. V roce 2007 nastala pro politický systém Jihoafrické republiky zvláštní situace, kdy se prezidentem strany ANC stal Jacob Zuma, zatímco prezidentem republiky byl stále Thabo Mbeki. V tom samém roce byl Jacob Zuma obviněn z korupce a praní špinavých peněz, které však vyznělo „do prázdna“ kvůli rozsudku, že žaloba byla protiprávní (SA History 2018).

Ze stručného životopisu Jacoba Zumy z doby před tím, než se stal prezidentem, můžeme vidět zajímavý vývoj vztahů s Thabo Mbekim, se kterým v dobách apartheidu spolupracoval v rámci ANC, v prvním volebním období prezidenta Mbekiho byl jeho viceprezidentem a v druhém volebním období se jejich vzájemné vztahy znatelně ochlazovaly. Mbeki žádal o odvolání proti rozsudku ve věci obvinění z korupce Jacoba Zumy, ANC se viditelně dělil na dva tábory podle preferencí Mbeki vs. Zuma a vše vyvrcholilo na konci druhého volebního období prezidenta Mbekiho (ibid., Landsberg 2010a: 197). Jacob Zuma stál v čele Afrického národního kongresu a právě ANC přinutila v září roku 2008 k rezignaci na post prezidenta, ačkoliv to nebylo v souladu s ústavou Jihoafrické republiky (Calland 2013: 1–6).

Prozatímním prezidentem se stal viceprezident Kgalema Motlanthe, který však působil v úřadu pouhý půlrok. Ačkoliv po odstoupení prezidenta Mbekiho rezignovalo i množství vysoko postavených politiků, například ministr zahraničních věcí, vládnoucí stranou zůstávala ANC s prezidentem strany Zumou. Dočasná administrativa prezidenta Motlantheho deklarovala neměnný směr v ekonomických záležitostech a pokračující boj s kriminalitou (Alexander 2008). Motlanthe uvedl, že jeho úkolem není provádět změny v politice, ale naopak udržet jistou kontinuitu a chod země v období mezi vládou Mbekiho a

dalšími volbami v roce 2009. Motlanthe udržoval stejné vztahy se Zimbabwe, pokračoval v dialozích s DRC, Rwandou, Burundi, Súdánem a Pobřežím slonoviny a v otázce jiho-jihní spolupráce pokračoval s úzkými vztahy s Čínou (Landsberg 2012: 7-8). V květnu roku 2009 byl ve volbách demokraticky zvolen právě Jacob Zuma, a to i přes to, že měl na sobě již jedno obvinění z korupce.

Do čela Jihoafrické republiky nastupoval Jacob Zuma s vizí, která se měla odklonit od politiky Thabo Mbekiho a naopak se navrátit na cestu Nelsona Mandely. Zuma se na počátku prezidentské kariéry přihlásil k hodnotám, mezi které nepatřil rasismus či sexismus, ale naopak demokracie, přátelství a spolupráce, a hlásal Jihoafrickou republiku, která je jednotná v rozmanitosti. Cílem Jacoba Zuma bylo odlišit se od svého předchůdce a získat si národ hodnotami, které však v jeho případě vyznívaly spíše populisticky (Landsberg 2010a: 197). Zuma při projevu *State of the National Address* reflektoval domácí problémy, se kterými se země potýkala a které je potřeba brát v úvahu. I přes skutečnost, že se od pádu apartheidu stala Jihoafrická republika regionální mocností s pozitivní image a rostoucí ekonomikou, v zemi stále přetrvávaly závažné problémy s nezaměstnaností, rostoucími sociálními rozdíly, kriminalitou a korupcí. Jihoafrické republice se ani s nástupem Jacoba Zuma nepodařilo zvládnout epidemii HIV/AIDS a dalších onemocnění, stále neměli všichni obyvatelé přístup k sanitaci, lékařské péči a navzdory rostoucímu HDP zde žilo příliš mnoho lidí pod hranicí chudoby. Zuma tyto potíže vyzdvihoval a zavazoval svoji vládu k jejich řešení. Volal také po rychlejším ekonomickém růstu a udržitelném rozvoji regionu. V kontextu mezinárodní spolupráce byly jeho prioritami multilaterální formy spolupráce, jako například NEPAD, SADC a Africká unie. Vyzdvihoval také důležitost mírové spolupráce a peacekeepingových misí ve spolupráci s OSN, jiho-jihní spolupráce, podporu lidských práv v africkém kontinentu a důležitost environmentální otázky (Zuma 2009).

Můžeme říci, že při tomto červnovém projevu shrnul nový prezident Zuma všechny otázky domácí i zahraniční politiky a stěží bychom našli téma, které

nebylo zmíněno. Proto jediný závěr, ke kterému můžeme na základě výčtu výše dojit, je ten, že v otázkách domácí politiky bylo potřeba řešit celou řadu nemizejících problémů a v otázkách zahraniční politiky si Jihoafrická republika přála být stále stejně aktivní a působit v regionu, ale také prostřednictvím jihojižní spolupráce a spolupráce s organizacemi typu WTO, EU atd. Také si můžeme všimnout, že Jacob Zuma si sice přál odklonit se od Mbekiho politiky a jít ve šlépějích Nelsona Mandely, ale postrádal univerzální a idealistické hodnoty, které byly Nelsonu Mandelovi vlastní. Landsberg (2010a: 197–200) podotýká, že ačkoliv se stejně jako Mandela snažil klást důraz na lidská práva, reálně se přikláněl k závazkům k rozvíjícímu se světu a ekonomické spolupráci, což odpovídalo naopak Mbekiho politice. A tak ačkoliv Zuma hned zpočátku deklaroval odklon od Mbekiho politiky, de facto se držel nastoleného směru. Navíc byl především zpočátku v zahraniční politice méně aktivní, jelikož domácí politika vzhledem k existujícím problémům vyžadovala větší pozornost.

V otázce Afriky se Zumova administrativa držela dvou témat: Afrika jako celek a posílení politicko-ekonomické integrace SADC. V Africe jako celku viděl Zuma roli Jihoafrické republiky jako promotéra míru a stability, a proto se účastnil postkonfliktních rekonstrukcí například v Burundi, Západní Sahaře, Pobřeží slonoviny atd. Ačkoliv uváděli africký kontinent jako jednu z priorit, oproti Mbekimu bychom zde nenašli onu silnou ideologickou stopu (Landsberg 2012: 9).

Zajímavé je, že se někteří autoři shodují v tom, že Zuma je machiavelistický typ vládce v tom smyslu, že je ryze pragmatický a pro dosažení svého zájmu je schopný užít různé prostředky, například manipulace. Z hlediska vlastností jej však autoři identifikují jako slabého vůdce, který postrádá politickou obratnost, intelekt a vůdčí schopnosti (Le Pere 2014: 36, Calland 2013: 3, 6). Ať už to souvisí s jeho osobností, nebo s velkým počtem vnitrostátních problémů, kterým musel čelit, jeho zahraniční politika je považována za méně ambiciózní a méně prediktabilní, zároveň však efektivnější než zahraniční politika jeho předchůdce (Le Pere 2014: 32). Za jeho vlády došlo v zahraniční politice k úpadku

ideologických hodnot a k nárůstu důrazu na národní zájem. V nejširším pojetí můžeme Zumovu zahraniční politiku identifikovat jako sledování národního zájmu, jehož základem je ekonomický růst a udržitelný rozvoj. Koncept národního zájmu vláda Jacoba Zuma postavila na několika základních pilířích, jimiž je v první řadě Afrika, dále pak jiho-jihní spolupráce, vztahy Jihu se Západem, posilování politických a ekonomických vazeb a participace na globálním vládnutí (Landsberg 2010b: 273 – 274). Už při nástupu do čela vlády však Zuma deklaroval, že mezinárodní vztahy nebudou za jeho vlády prioritou číslo jedna (Landsberg 2010a: 204).

Můžeme vidět, že v roce 2009 nebyla zahraniční politika Zumovy administrativy příliš konkrétní a navíc z hlediska prioritních oblastí Jihoafrické republiky zůstávala ve stejných kolejích jako v předešlých letech. Konkrétnější rámec a principy byly nastoleny v roce 2011 prostřednictvím dokumentu *Building a Better World*, který byl vytvořen Ministerstvem mezinárodních vztahů a spolupráce a který nastoloval oficiální zahraniční politiku Jihoafrické republiky. Dokument odkazuje na apartheidní minulost, která zavazuje Jihoafrickou republiku k podpoře lidských práv, demokracii, spravedlnosti, k dobrému vládnutí a také k politice, která zajistí všem obyvatelům svobodu a blahobyt. Souvislost s budováním takového státu vidí jihoafrická vláda v prosperitě celého regionu, jehož rozvoj tím pádem staví do centra svého zájmu. Vzhledem k přetrvávajícím problémům na domácí půdě Jihoafrická vláda podrobuje zahraniční politiku domácím zájmům (White Paper on South Africa's Foreign Policy 2011). Těmito zájmy by reálně mohly být stanovené liberální hodnoty, nastolené na počátku zrodu demokracie Nelsonem Mandelou, avšak prioritou se stále větším důrazem stávaly ekonomické a sociální zájmy státu. Za Jacoba Zuma nejvýrazněji rezonoval zahraniční politikou termín národní zájem, kterým byl ustanoven udržitelný ekonomický růst a rozvoj (Taylor 2010a: 206–207).

Pokud Zumova administrativa v něčem pokračovala, tak to bylo pořádání mezinárodních sportovních akcí jakožto nástroj *soft power*. Nejednalo se o

nikterak kontroverzní téma a posilovalo to prestiž země. V roce 2010 Jihoafrická republika úspěšně hostila Mistrovství světa v BMX, Mistrovství světa ve fotbale a v roce 2013 opět Africký národní pohár CAF, což mělo zvláštní význam, protože tak Jihoafrická republika zachránila událost, když se jí ujala namísto Libye, která se toho v důsledku převratu v roce 2011 nebyla ochotná zhostit dle plánu (Ogunnubi, Okeke-Uzodike 2015: 32).

V otázce ekonomických vazeb, které si přála Jihoafrická republika posílit, mluvíme především o ekonomické spolupráci s Čínou, Ruskem, Brazílií a Indií. Další zemí, která byla významným ekonomickým partnerem, a to kvůli ropě, byl Írán. Tyto ekonomické vazby však nebyly vytvořeny za prezidenta Zumu, ale již za prezidenta Mbekiho. Za vlády Jacoba Zumu se však Jihoafrické republice podařilo dostat do skupiny BRICS, díky čemuž byly tyto vazby udržovány a posilovány (Calland 2013: 91 – 92). Jedná se o další důkaz, že prezident Zuma v principech následoval zahraniční politiku prezidenta Mbekiho. Přitom však země jako Írán, Čína i Rusko patřilo a stále patří mezi ty země, které dlouhodobě porušují základní lidská práva.

I přesto však skupina BRICS a partikulárně Čína byly pro Jihoafrickou republiku stále důležitější. Od roku 2010 se stala Čína největším obchodním partnerem Jihoafrické republiky s obratem 250 miliard randů za rok 2013. Důvodem, proč jiho-jihní spolupráce v rámci BRICS nenaplnovala očekávání v podpoře lidských práv ze strany Jihoafrické republiky, bylo především to, že ačkoliv Indie a Brazílie jsou demokratickými státy, Rusko a Čína postrádají znaky liberální demokracie. A právě k těmto dvěma státům se za prezidenta Zumu přiklonila, a to jak v politických tak v ekonomických otázkách. Ačkoliv země skupiny BRICS spojuje rostoucí ekonomika a ambice na transformaci rovnováhy moci, společné hodnoty ohledně lidských práv sdílejí ještě méně než skupina IBSA. Jihoafrická republika se k BRICS připojila v roce 2010 a Zuma si tohoto partnerství velice cenil. O její členství ve skupině stála například právě Čína. Od přijetí Jihoafrické republiky do BRICS, se její chování v Radě bezpečnosti nápadně podobalo jednání Číny a Ruska, například při rezolucích

ohledně Ukrajiny v roce 2014, v otázce Sýrie v roce 2012 či v případě Srí Lanky ve stejném období. Je důležité podotknout, že například v otázce Ukrajiny Rusko podpořili kromě Jihoafrické republiky i Indie a Brazílie. Když se v roce 2015 snažila OSN prosadit pomocí rezoluce právo na pokojný protest, Jihoafrická republika byla spolu se zeměmi jako například Rusko, Čína, Írán, Kuba, Venezuela či Pákistán proti (Anthony, Tembe, Gull 2015: 6-8). Jsme tak svědky toho, jak Jihoafrická republika za vlády Zumy zcela zanevřela na občanská a politická práva první generace lidských práv.

Ignorace lidských práv byla patrná nejen v zahraniční politice, ale i v politice domácí, kdy byl například mezi členy Zumovy administrativy jmenován bývalý novinář, který veřejně odsuzoval homosexualitu (Calland 2013: 95 – 96), ačkoliv právo na soukromí a na osobní život, kam sexuální orientaci můžeme zařadit, patří mezi základní lidská práva (Všeobecná deklarace lidských práv 1948, článek 12), která Jihoafrická republika nejen na domácí půdě za prezidenta Mandely hlasitě podporovala.

Ekonomická spolupráce s rostoucími mocnostmi a jejich společná snaha renovovat globální pořádek byla významným pilířem zahraniční politiky Zumovy administrativy. Skutečnost, že se tak dělo na úkor podpory lidských práv, potvrzuje diplomatické faux pas s Dalajlámou, kterého se Jihoafrická republika dopustila. Celkem třikrát měl Dalajláma navštívit Jihoafrickou republiku, a to v roce 2009 při příležitosti mírové konference, v roce 2011 kvůli oslavě 80. narozenin arcibiskupa Desmonda Tutu a v roce 2014 na setkání držitelů Nobelovy ceny míru. Ve všech třech případech nebylo Dalajlámovi povoleno přicestovat do Jihoafrické republiky, a to v souvislosti s nátlakem Číny, významného obchodního partnera (Le Pere 2014: 37).

V souvislosti s deklarovanou preferencí afrického regionu bylo spolu s ekonomickým rozvojem v zájmu Jihoafrické republiky podporovat stabilitu a mír v afrických státech. S tím souvisí účast Jihoafrické republiky na peacekeepingových misích, jež se, jak jsme zmiňovali, staly významnou součástí

jihoafrické zahraniční politiky za prezidenta Mbekiho (Le Pere 2014: 40, Lotze 2015). Ačkoliv jsme se jihoafrické účasti na peacekeepingových misích a mediaci věnovali již v souvislosti s administrativou Thabo Mbekiho, za zmínku stojí, že v těchto aktivitách pokračoval i prezident Zuma. Za jeho vlády byla Jihoafrická republika aktivní jak bilaterálně, tak v rámci OSN (Lotze 2015). Vzhledem k národnímu zájmu Jihoafrické republiky, do kterého tradičně patří bezpečnost a integrita, stejně jako ekonomická prosperita a rozvoj regionu, a vzhledem k roli rostoucí mocnosti a regionálního lídra, je její přítomnost na peacekeepingových misích zcela přirozená. Zumova administrativa pokračovala v peacekeepingových misích, které zahájila Mbekiho administrativa, vedle DRC a Súdánu také v Libérii, Pobřeží slonoviny, Burundi (Lotze 2015).

V závěru lze konstatovat, že navzdory domácí i zahraniční politice, která si dávala jako primární cíl rozvoj země a boj s širokou škálou problémů, které Jacob Zuma adresoval na počátku své vlády, se situace v Jihoafrické republice nezlepšila a stále zde panují velké sociální rozdíly, chudoba, vysoká míra kriminality a korupce, naopak se země potýká se stále rostoucí mírou takzvaného obráceného rasismu (Chigumadzi 2017), kdy rostoucí nespokojenost černošské části obyvatelstva s nerovnými podmínkami v zemi vyústila v nenávist vůči bělošské části populace. Ačkoliv se Jihoafrická republika z mezinárodního hlediska může řadit k rostoucím mocnostem, dosáhla členství v platformě BRICS a dalších multilaterálních aktivit, její reputace jako ambasadora lidských práv a duhového národa postupně vzala za své, a to především z důvodu odklonu od lidskoprávní zahraniční politiky a preference ekonomických zájmů. Úzká spolupráce s Čínou a se státy Africké unie, která byla vzhledem k ekonomickým zájmům prioritizována, udělala z lidskoprávního tématu marginální záležitost.

Vymizení hodnot a ideologií ze zahraniční politiky bylo ovlivněno i vnitřními záležitostmi státu. The Economist (2017: 13) uvedl, že pod vládou Zumy se stát začal rozpadat, a to především morálně. Jihoafrická republika jako diplomatická autorita se ocitla v nejhorší kondici od roku 1994, což způsobila korupce, úplatky a politikaření založené na konexích. Velké množství korupčních skandálů

vyústilo nakonec k tomu, že sama strana ANC donutila na začátku roku 2018 Jacoba Zumu k rezignaci na post prezidenta (BBC 2018).

3 Jihoafrická republika v OSN a její bilaterální vztahy

Tato kapitola slouží k propojení dvou typů jednání v zahraniční politice Jihoafrické republiky. Již jsme uvedli, že Jihoafrická republika byla ve své zahraniční politice multilaterálně velmi aktivní. Vedle řady regionálních organizací jsme záměrně nezmínili významnou celosvětovou organizaci, která má v agendě udržení míru, zajištění bezpečnosti a také lidská práva, Jejím zakládajícím členem byla i Jihoafrická republika v roce 1945 (UN 2018), má dva důležité orgány, které se věnují dodržování lidských práv, Radu bezpečnosti a Radu pro lidská práva. Oba orgány monitorují případy porušování a ohrožování lidských práv po celém světě a v závislosti na situaci a na celé řadě faktorů na ně reagují. Na základě pozorování, mapování situace a hlášení probíhají setkání členů, jejichž výsledkem bývá přijímání rezolucí, vojenské či humanitární intervence, peacekeepingové mise, pozorovatelské mise a další dílčí opatření. Uvedeme zde tři nejvýznamnější příklady jednání Jihoafrické republiky při přijímání rezolucí Rady bezpečnosti a Rady pro lidská práva OSN, které se týkají afrických států. V souvislosti s postojem Jihoafrické republiky k daným rezolucím se budeme zabývat bilaterálními vztahy Jihoafrické republiky s africkými zeměmi, kterých se rezoluce týkají. Příklady jednání na poli OSN v otázkách porušování lidských práv spolu s příklady bilaterálních vztahů se státy, které lidská práva porušují, přispějí k ucelenému obrazu lidsko-právní zahraniční politiky Jihoafrické republiky.

Budeme se zabývat Demokratickou republikou Kongo, Súdánem a Zimbabwe, jelikož tyto země jsou z odlišných oblastí Afriky, patří mezi nejvýznamnější, i když zdaleka ne jediné případy, kterými se zabývala jak Jihoafrická republika, tak Rada bezpečnosti a Rada pro lidská práva. Tyto tři příklady vidíme jako dostačující pro vytvoření představy aktivity Jihoafrické

republiky v oblasti lidských práv na mezinárodní scéně. Pokud to bude možné, pokusíme se u všech třech zemí zachytit vládu všech tří postapartheidních prezidentů. Aktivitou Nelsona Mandely se budeme zabývat v souvislosti s bilaterálními vztahy, mediací, popřípadě s peacekeepingovými misemi. Na poli OSN se postojem Nelsona Mandely nebudeme zabývat z několika důvodů. Za prvé Rada pro lidská práva vznikla až v roce 2006, tudíž za vlády prezidenta Mbekiho. Za druhé Rada bezpečnosti sice existovala již za prezidenta Mandely, avšak postoj Jihoafrické republiky na poli OSN při přijímání opatření vůči africkým státům nebylo tématem, jednak proto, že v té době nebyla nestálým členem Rady bezpečnosti, a také její působení v tělese nebylo pro Jihoafrickou republiku prioritou. Jihoafrická republika samozřejmě reagovala na události, které se děly v 90. letech v regionu, avšak činila tak spíše prostřednictvím bilaterální spolupráce a prostřednictvím regionálních organizací Africké unie a SADC. Ani v rámci těchto organizací však nevystupovala jednotně s dalšími členy a jednala spíše dle vlastního uvážení.

O období vlády Nelsona Mandely můžeme říci, že byla zahraniční politika kritizována pro užívání dvojího metru, tedy pro odlišný přístup k podobným situacím. Jako příklad můžeme zmínit intervenci SADC v Demokratické republice Kongo v roce 1996, které se Jihoafrická republika odmítla účastnit a omezila se na mediaci a mírovou diplomacii, a naopak intervenci v Lesothu v roce 1998, které se naopak Jihoafrická republika po neúspěšných snahách o mediaci účastnila, ačkoliv se jednalo o velmi podobný příklad (Landsberg 2010a: 116–117). Tyto intervence však nebyly dílem OSN, a proto se jimi nebudeme blíže zabývat. Vláda Thaba Mbekiho, která byla v rámci Rady bezpečnosti i Rady pro lidská práva nejaktivnější, byla zároveň nejvíce kritizovanou pro svoje vstřícné postoje vůči nedemokratickým režimům. Ta samá kritika se snesla na vládu Jacoba Zuma, který v nastoleném trendu převážně pokračoval.

Ve své zahraniční politice Jihoafrická republika vyzdvihovala význam a přínos Rady bezpečnosti a zejména pak Rady pro lidská práva, kterou ztotožňovala s primárním významem pro lidská práva (Jordaan 2014: 92). Radu

bezpečnosti, ačkoliv uznávala její přínos, zroveň kritizovala pro marginalizaci Afriky a usilovala o její reformu ve prospěch nově nastupujících mocností (Jordaan 2015: 465). Je tedy zajímavé, že ačkoliv se Jihoafrická republika hlásila k agendě těchto dvou těles a uznávala jejich význam pro lidská práva, v praxi, jak si ukážeme na příkladech DRC, Zimbabwe a Súdánu, tvořila při ochraně a prosazování lidských práv spíše překážku.

3.1 Demokratická republika Kongo

Jihoafrická republika se věnovala situaci v Demokratické republice Kongo (DRC) již od roku 1996, kdy autoritářský režim Mobutu Sese Seka provázely závažné nepokoje, které eskalovaly ve válku. Do války byly přímo zapojeny sousední státy Rwanda a Burundi a vláda Nelsona Mandely vyvíjela snahy o mírové řešení konfliktu. V roli mediátora se Jihoafrická republika snažila o mírovou dohodu o odstoupení Mobutu Sese Seka, proti němuž stála Aliance demokratických sil pro osvobození Konga/Zaire v čele s Laurentem Kabilou. Mediace nebyla příliš úspěšná, a jak jsme již zmínili v úvodu, situaci se snažila vyřešit intervence členů SADC, Angoly, Zimbabwe a Namibie za absence Jihoafrické republiky. V roce 1997 převzal Kabila vedení DRC, ale nepokoje v zemi neustávaly (Landsberg 2010a: 116). Rok 1998 se oficiálně datuje jako doba, kdy vypukla druhá válka v DRC. Reagovala na ni Rada bezpečnosti OSN, když v roce 1999 přijala rezoluci, která ustanovila misi MONUC, která měla dohlížet a podílet se na ukončení konfliktu a usmíření DRC s ostatními zainteresovanými státy a která v zemi na základě dalších přijatých rezolucí během let působí do současnosti (MONUSOC 2018). Jihoafrická republika již pod vládou nově zvoleného prezidenta Mbekiho rezoluci Rady bezpečnosti OSN podpořila, a to navzdory kritice některých afrických států za podbízení Západu. Podepsala také Lusaca Ceasefire Agreement 1999. Určila vojáky pro peacekeepingové aktivity mise MONUC a stavěla se do role regionálního lídra v řešení situace v DRC. Podporovala proaktivní a jednotný přístup v rámci

SADC a lobbovala za MONUC. Jihoafrická republika spolu se Západem podporovala stažení rwandských a ugandských milic z Demokratické republiky Kongo. V roce 2001 vystřídal v čele DRC svého otce, který byl zavražděn, Joseph Kabila. Jihoafrická republika byla kolem roku 2003 velmi diplomaticky aktivní a v roce 2006 poskytovala technickou asistenci demokratických voleb pořádaných v DRC. Účast na misi MONUC stála jen do roku 2006 Jihoafrickou republiku 819.6 milionu randů, avšak prezident Mbeki adresoval stabilizaci DRC jako klíčový zájem v otázce afrického regionu a jako závazek vůči OSN (Khadiagala 2009: 69–76). Po volbách, které vyhrál Kabila, propukla další vlna nepokojů a násilností, avšak OSN viděla první demokratické volby po čtyřiceti letech jako náznak začínající poklidné éry. Zvolený prezident Kabila poděkoval Jihoafrické republice i OSN za asistenci při podpoře demokracie a dodržování lidských práv a Jihoafrická republika a Demokratická republika Kongo se dohodli na další spolupráci při obnově země (ibid. 77).

Státy africké skupiny OSN uváděly progres v DRC, jejíž demokratické volby poskytly příznivé prostředí pro lidská práva a rozvoj. Nicméně v roce 2008 Human Rights Watch zveřejnila alarmující zprávu, která popisovala situaci v DRC. Podle Human Rights Watch docházelo v oblasti k hromadnému zabíjení lidí, znásilňování, rekrutování dětských vojáků a dalších násilností. Ustanovená mise MONUC se snažila reagovat na uprchlíky, kteří se shromažďovali u základny MONUC, ale nedokázala zabránit probíhající násilnostem (HRW 2008). V reakci na probíhající násilnosti a masivní porušování lidských práv volala Francie po speciálním zasedání Rady pro lidská práva OSN. Jihoafrická republika se postavila na stranu Africké skupiny, která se snažila zasedání odkládat, a když se konečně uskutečnilo, Africká skupina včetně Jihoafrické republiky úspěšně oslabovala snahy Rady pro lidská práva provést opatření vůči porušování lidských práv v DRC. A tak zatímco Human Rights Watch spolu s Evropskou unií neúspěšně volaly po přijetí opatření v DRC, Demokratická republika Kongo spolu s ostatními africkými zeměmi trvala na tom, že situace v zemi odpovídá závazkům k lidským právům, které země přijala. Africká

skupina blokovala přijetí rezoluce, která měla vyslat nezávislé experty na monitoring situace, a přišla s vlastní rezolucí, která se vůči dodržování lidských práv v DRC vyjadřovala optimisticky. Evropská unie se snažila o přijetí dodatku k rezoluci, který však byl zamítnut. Jihoafrická republika, ve které mezitím prezidenta Mbekiho vystřídal Jacob Zuma, byla mezi státy, které hlasovaly proti dodatku o porušování lidských práv, a naopak hlasovala pro rezoluci přednesenou africkými státy (Jordaan 2014: 107–109).

V otázce porušování lidských práv v Demokratické republice Kongo se tedy Jihoafrická republika stavěla na stranu afrických států, které blokovaly přijímání rezolucí Rady pro lidská práva, na základě kterých by byla DRC vyšetřovaná pro masivní porušování lidských práv. Jihoafrická republika byla aktivní v Demokratické republice Kongo od počátku své demokratické historie. Za prezidenta Mandely usilovala o mírové řešení při sesazení Mobutu Sese Seka a odmítla intervenovat spolu se státy SADC. Za prezidenta Mbekiho pokračovala v diplomatickém jednání a byla velice aktivní na poli Rady bezpečnosti, když se jednalo o rekonstrukci země, o podporu stability a o demokratické volby v zemi. Díky prezidentovi Mbekimu byla Jihoafrická republika ceněná jako jeden z hlavních aktérů mise MONUC. Vláda prezidenta Mbekiho byla významná pro DRC z hlediska peacemakingu a peacekeepingu, poskytovala experty, vojáky, technickou asistenci a finance. V rámci Rady pro lidská práva se však stavěla proti vměšování se do vnitřních záležitostí DRC, což odpovídá principům zahraniční politiky Jihoafrické republiky, které stojí na afrikanismu, principu nevměšování se, respektování vnitřní suverenity státu a preferenci řešit africké záležitosti s africkými státy.

DRC vnímala Jihoafrickou republiku jako významného partnera, což nabralo intenzity za vlády Jacoba Zumy. Prezident Zuma měl s prezidentem Kabilou nadstandardně přátelské vztahy, které byly založeny na principech jiho-jihní spolupráce, kdy se státy vzájemně nevměšovaly do vnitřních záležitostí, jako je porušování lidských práv, především ve smyslu práv politických. Zato však DRC dosud poskytla formou rozvojové spolupráce nejméně 1 miliardu dolarů

(Rawhani, Rondeux 2017). Z hlediska přátelských bilaterálních vztahů Jihoafrické republiky a DRC je tedy zjevné, že ačkoliv při rezolucích Rady bezpečnosti do roku 2006 byla Jihoafrická republika proaktivní, při rezolucích Rady pro lidská práva podporovala spřátelený stát. Za prezidenta Zumy se spolupráce mezi zeměmi prohlubovala především prostřednictvím ekonomických projektů, které měly zahrnovat budování infrastruktury, industrializace země a navýšení ekonomických vazeb. Vzhledem k tomu, že je Jihoafrická republika největším obchodním partnerem DRC a tvoří 20% celkového importu (Brand South Africa 2015), navíc dosud měla se zemí dlouhodobé pozitivní vazby, mohla by vytvářet na DRC nátlak pro porušování lidských práv a lobbovat za zlepšení podmínek v zemi. To však zahraniční politice Jihoafrické republiky za prezidenta Zumy neodpovídalo.

3.2 Súdán

Novodobé dějiny Súdánu jsou tvořené především dlouhou občanskou válkou. Když v roce 1989 po převratu nastoupil do čela státu Omar al-Bašír, islamismus se začal dostávat na vzestup, zintenzivňovaly se etnické boje a zanedlouho se zde začalo obchodovat s ropou, což jen zesílilo boje o moc. V roce 2004 začaly eskalovat etnické konflikty v západním regionu Darfúr (BBC 2018). Od tohoto roku Human Rights Watch začali upozorňovat na neustále se horšící situaci porušování lidských práv v Darfúru. Podle organizace zde docházelo k etnickým čistkám, vraždění, mučení a nehumánnímu zacházení s lidmi ze strany súdánské armády a dalších nevládních milic (HRW 2004, HRW 2006). Podle zpravodajských služeb vláda al Bašíra násilně potlačovala nepokoje v Darfúru, nebyla schopna ani ochotna zajistit zde mír a v důsledku páchaných násilností se sousední stát Čad potýkal s masivní vlnou darfúrských uprchlíků (BBC 2018, HRW 2006). Situace v Darfúru v tomto období je považována za jednu z nejhorších humanitárních katastrof. Podle Fund for Peace dosáhl Súdán

nejhorší situace v otázce lidských práv v roce 2006 a od té doby zaznamenal jen minimální zlepšení (Fund for Peace 2018a).

OSN v čele s Radou bezpečnosti od roku 2003 usilovala o podepsání mírové dohody mezi bojujícími stranami, což se podařilo v roce 2006, avšak páčání násilností a masivní porušování lidských práv neustávalo. Rada bezpečnosti vyvíjela snahu o spolupráci s al-Bašírovým režimem a s Africkou unií, která v roce 2007 vyústila v přijetí rezoluce, která stanovila hybridní peacekeepingovou misi UNAMID, která byla kombinací složek OSN a AU. Ta v Darfúru již operovala na misi AMIS, které byla Jihoafrická republika účastníkem. Mandát mise UNAMID je na základě rezolucí každoročně prodlužován až do současnosti (UNAMID 2018). V době vyjednávání o ustanovení peacekeepingové mise v Darfúru byla Jihoafrická republika poprvé nestálým členem Rady bezpečnosti. Mbekiho vláda je za svoji aktivitu v době svého prvního členství v radě bezpečnosti velice kritizovaná, jelikož v otázce Súdánu, místo aby jako zastánce lidských práv rezoluci podpořila a bojovala proti násilnostem v Darfúru, podpořila al-Bašírovu vládu a hlasovala proti rezoluci, která uvalovala na jeho režim sankce (Jordaan 2016: 26-27). Rada bezpečnosti však nebyla jediným orgánem, kde Jihoafrická republika působila spíše jako problematický stát při snaze zakročit proti porušování lidských práv v Darfúru. Situací v Súdánu se zabývala také Rada pro lidská práva, kde byl postoj Jihoafrické republiky ještě negativnější než v případě Rady bezpečnosti, která se mimo porušování lidských práv zabývala také postkonfliktní rekonstrukcí a peacekeepingem, což zahrnuje stabilizaci oblasti, poskytování technické asistence, mediaci a obnovu struktur, čehož je Jihoafrická republika ochotna se účastnit (Nathan 2009: 81–83). Co se však týče adresování problému s lidskými právy v Darfúru, byla Jihoafrická republika hlavním protihráčem na půdě Rady pro lidská práva. Speciální meeting, který byl v roce 2006 kvůli situaci v Darfúru svolán, měl za cíl ustanovit pozorovatelskou misi, která by na místě zjišťovala, zda a v jaké míře dochází k porušování lidských práv. Hlasitým oponentem byla Africká skupina včetně Mbekiho Jihoafrické republiky, avšak je

důležité zmínit, že africké státy v otázce nebyly jednotné. Mauricius, Ghana a Zambie hlasovaly pro rezoluci proti ostatním africkým zemím včetně Jihoafrické republiky (Jordaan 2014: 103–105). V roce 2008, když se Rada pro lidská práva opět snažila vytvořit na súdánskou vládu nátlak, aby spolupracovala a povolila pracovníkům Rady pro lidská práva vstup do země, se k zemím, které podporovaly snahy Rady, přidala Burkina Faso. Ani v roce 2008 však Jihoafrická republika Radu pro lidská práva v otázce Darfúru nepodpořila (ibid: 106). Je zřejmé, že nemůžeme říci, že by Jihoafrická republika při rozhodování, na kterou stranu se má postavit, byla řízena snahou nevybočovat z řady afrických států. Naopak jako regionální mocnost si mohla dovolit zaujmout stejnou pozici jako například Zambie, přičemž mohla inspirovat další státy.

Příčiny postoje Mbekiho vlády k otázce porušování lidských práv v Súdánu, můžeme nalézt především podobně jako v případě Demokratické republiky Kongo na bilaterální úrovni. Prezident al-Bašír měl s prezidentem Mbekim uzavřenou dohodu o ekonomické, obranné a technické spolupráci a dokonce Súdán uvedl jako jednoho ze strategických partnerů Jihoafrické republiky. Zájem Jihoafrické republiky o Súdán je spojovaný s ropou. Mezi lety 2000 a 2004 objem obchodu mezi zeměmi několikanásobně vzrostl. V Súdánu působila jihoafrická ropná společnost PetroSA a země podepsali kontrakt na obnovu železniční sítě v Súdánu. Thabo Mbeki se s Al-Bašírem několikrát osobně setkal a hrál významnou roli při mediaci, především při umístění afrických peacekeepingových jednotek AMIS. V případě politiky Mbekiho vůči Súdánu můžeme mluvit o appeasementu, kdy Jihoafrická republika veřejně nekritizovala al-Bašírův režim pro porušování lidských práv a v rámci OSN se stavěla na jeho stranu, což jí umožňovalo udržovat se Súdánem diplomatické a obchodní styky (Nathan 2009: 83–85). Je možné, že aktivita Jihoafrické republiky přispěla k fungování peacekeepingových misí, ale žádný pozitivní vliv Jihoafrické republiky na porušování lidských práv v Súdánu není zřejmý.

Nathan (2009: 86 – 88) jako další příčinu postoje Jihoafrické republiky vidí v principech a ideologii jihoafrické zahraniční politiky jako takové. Principy,

jako je anti-imperialismus a nevměšování se do vnitřních záležitostí státu, principy jiho-jížní spolupráce a afrikanismus, odpovídají opomíjení porušování lidských práv, jak to v případě Súdánu praktikovala Mbekiho vláda. Podle principů regionální spolupráce a Africké renesance, která zahrnovala rozvoj afrického regionu spolu se zajišťováním bezpečnosti a stability, byla Jihoafrická republika v Súdánu aktivní diplomaticky, hrála roli mediátora, udržovala se Súdánem vazby a podílela se v rámci AMIS a UNAMID na budování stability a míru. Jako deklarovaný ambasador lidských práv však Jihoafrická republika v případě Darfúru selhala.

Ani v následujících letech, kdy pokračovalo porušování lidských práv navzdory neustálému monitoringu a přijímání rezolucí, nebyly vztahy Jihoafrické republiky se Súdánem nijak narušeny. Jižní část Súdánu bojovala za nezávislost, které také v roce 2011 dosáhla, avšak okamžitě se stala jedním z nejrozpadlejších států na světě (Fund for Peace 2018b). Rada bezpečnosti ustanovila misi UNMISS od roku 2016, na které se Jihoafrická republika podílí zcela minimálně. Pomyslného vrcholu ve špatné reputaci v oblasti lidských práv Jihoafrická republika dosáhla za prezidenta Zumu, když Mezinárodní trestní soud vydal zatykač na prezidenta al-Bašíra za genocidu páchanou na vlastním obyvatelstvu, který uprchl do Jihoafrické republiky, která ho Mezinárodnímu trestnímu soudu nevydala a popírala jeho přítomnost (Hartley 2018).

3.3 Zimbabwe

Zimbabwe se stala nezávislým státem v roce 1980 a od té doby v jejím čele až do roku 2017 stál Robert Mugabe, nejprve jako premiér a od roku 1987 jako prezident. Zpočátku země vykazovala prvky stabilní a perspektivní liberální demokracie, avšak na přelomu tisíciletí se začaly postupně vynořovat skryté problémy. Zkorumpovaná vláda postupně rozkrádala stát, země začala vlivem řady faktorů upadat do ekonomické a finanční krize, začal kolabovat zdravotnický systém a země se potýkala s epidemií HIV/AIDS, lidé hladověli.

Vedle těchto problémů v krizi figurovala rasová otázka, která vyústila v zabránění půdy bílých farmářů a v jejich vyhnání ze země. K násilí, které bylo založeno na rase a etnicitě, přispívala vláda Roberta Mugabeho, která brzy začala vykazovat autoritativní prvky a tvrdě potírala jakoukoliv opozici (Bauer, Taylor 2005: 169–172). Stručně můžeme krizi, která v Zimbabwe nastala, identifikovat prostřednictvím třech problémů, a to půdních restitucí, ekonomické krize a potírání politické opozice. K ekonomické krizi mimo zkorumpovanou, autoritativní vládu Mugabeho přispěla i účast Zimbabwe na intervenci v Demokratické republice Kongo, na kterou země neměla finance. Spolu s odhalením ekonomické krize začaly být Mugabeho nedemokratické praktiky a porušování lidských práv v zemi stále zjevnější. Socio-ekonomická situace navíc přispěla k nepokojům, které byly násilně potlačovány Mugabeho armádou, což ještě zvýšilo krizi v zemi (Petrica 2016: 151, 157-158).

S prohlubující se krizí získávala Zimbabwe nechtěnou pozornost světa. Human Right Watch upozorňovala na masivní porušování lidských práv, na útoky armády proti civilistům a nehumánní represí opozice a vyzývala zimbabwskou vládu k odpovědnosti vůči lidským právům a principům spravedlivé vlády (HRW 2007). Situaci monitorovala také OSN a Rada pro lidská práva opakovaně vyzývala Zimbabwe k ukončení represivního režimu, který se dopouštěl zločinů proti lidskosti, a také vyzývala mezinárodní aktéry, kteří spolupracovali s Mugabeho vládou, aby nepřehlíželi zločiny, kterých se vláda dopouští na svých obyvatelích (OHCHR 2008). Jedna ze zemí, která volala po zásahu Rady bezpečnosti, byla Velká Británie v roce 2005. Zatímco evropské země a Spojené státy americké spolu s Japonskem a Filipínami rezoluci podpořili, Čína, Rusko a Jihoafrická republika ji blokovali. V roce 2007 se Evropská unie v Radě bezpečnosti snažila opět prosadit akci proti Zimbabwe v podobě sankcí nebo intervence, rezoluci opět vetovali stejné země. V roce 2008 se snahy v Radě bezpečnosti týkaly kontroverzních voleb v Zimbabwe, které vyhrál diktátor Mugabe. Čína a Jihoafrická republika akci opět blokovali, a to navzdory násilnostem a vraždám, které s volbami byly prokazatelně spojeny.

První období nestálého členství Jihoafrické republiky v Radě bezpečnosti se tak nechvalně neslo ve znamení zastávání nejen al Bašírova Súdánu, ale také Mugabeho Zimbabwe. Jihoafrická republika svůj postoj v Radě bezpečnosti komentovala tím, že vzhledem k tomu, že situace v Zimbabwe není ohrožením mezinárodního míru a stability, ale je to její vnitřní záležitost, nepatří její případ Radě bezpečnosti (Kagwanja 2008: 49–51).

Vzhledem k tomu, že Zimbabwe je bezprostředním sousedem Jihoafrické republiky, země spolu mají přirozeně dlouholeté vazby a fungují mezi nimi různé formy spolupráce. Co se týče krize, která naplno vypukla v roce 2000, Jihoafrická republika byla do jejího řešení od počátku zapojena. Fungovala jako mediátor mezi Zimbabwe a dalšími stranami, stejně jako mezi vládou Mugabeho a opozičními stranami. Jihoafrická republika se stavěla proti angažmá Rady bezpečnosti a dalších orgánů OSN, zato však preferovala regionální řešení krize, a to prostřednictvím SADC. V rámci SADC byl prezident Jihoafrické republiky Mbeki určen pro zprostředkování dialogu mezi stranami v Zimbabwe, který měl vést k volbám v roce 2008, jež proběhly za porušování lidských práv a s výsledkem, který je z demokratického hlediska zpochybňován. V OSN Jihoafrická republika argumentovala, že SADC a konstruktivní diplomacii by měla být dána šance, jelikož se podle ní jednalo o nejjistější cestu k úspěchu (Kagwanja 2008: 49–51). Jedním z důvodů, proč Jihoafrická republika viděla diplomacii jako nejjistější cestu k úspěchu, byla dlouholetá znalost Mugabeho povahy. Podle představitelů Jihoafrické republiky byl Mugabe tvrdohlavý a příliš hrdý, přičemž veřejná kritika a nátlak by způsobily znemožnění další komunikace (Petrica 2016: 160).

S tichou diplomacií vůči Zimbabwe přišel už prezident Nelson Mandela, v jehož zájmu byla prosperita, stabilita, mír a demokracie v regionu, stejně jako navazování co největšího počtu vztahů s ostatními státy. Na počátku své vlády však získal špatnou zkušenost při jednání v Nigérii, které skončilo jako fiasko a izolovalo Jihoafrickou republiku. Navíc byl kritizován také za intervenci v Lesothu. Poučený Mandela se tedy nadále snažil vyvíjet spolupráci a navazovat

přátelské vztahy se státy v regionu. Se Zimbabwe jej navíc pojilo spojenectví z apartheidního období. Za vlády prezidenta Mandely navíc nebyla zkorumpovanost Mugabeho režimu a rostoucí krize příliš patrná. Tichou diplomacií se však proslavil zejména prezident Mbeki (Petrica 2016: 153–155). Mbekiho a Mugabeho spojovaly historické vazby, ekonomické zájmy, ale také, a možná dokonce především, společná ideologie afrikanismu, anti-kolonialismu a antiimperialismu. Prezident Mbeki chránil Zimbabwe před vměšováním se Západu, podporoval souseda při snaze získat od Velké Británie finance pro farmáře (které skončily u zkorumpované vlády) a chránil své strategické obchodní zájmy, odvolávaje se na vazby a podporu v protipartheidním boji (Phimister, Raftopoulos 2004: 389–390). Vedle historických vazeb, které země pojily, a společné vize anti-imperialismu, byla Zimbabwe významným obchodním partnerem. Navíc, ačkoliv s metodami Mugabeho Jihoafrická republika tak zcela nesouhlasila, obecně sdílela podobnou představu posilování černošského obyvatelstva v rámci své země jako náhradu za apartheidní minulost a vyvážení nerovné socio-ekonomické distribuce bohatství a příležitostí (Petrica 2016: 160–161).

Vztah Jihoafrické republiky se Zimbabwe se nijak nezhoršil ani za vlády prezidenta Zumy. Co se týče směru, který Mbeki nastolil v peacekeepingu, mediaci a diplomatických stycích v Africe, Zuma se od něj nijak významně neodklonil. Naopak v případě Zumovy zahraniční politiky zesílil vliv národního zájmu, který přirozeně zahrnoval spolupráci se sousední zemí Zimbabwe. V zájmu Jihoafrické republiky tak bylo spolupracovat se Zimbabwe na ekonomické a bezpečnostní stabilizaci země (Landsberg 2010b: 282). I za vlády prezidenta Zumy držela Jihoafrická republika až do roku 2017 Mugabeho režim. Oba prezidenti spolu udržovali přátelské styky (Petzer 2013), čemuž se nelze při jejich zkorumpovaných vládách příliš divit. V závěru můžeme říci, že ze všech nedemokratických režimů, které Jihoafrická republika v OSN bránila, se nejvíce zastávala právě Zimbabwe, za což je velmi kritizovaná. Nedá se říci, že by od Jihoafrické republiky byly očekávány nějaké akce proti Mugabemu, avšak jako

od promotéra lidských práv se očekávalo přinejmenším uznání nezpochybnitelných faktů o vzniklé krizi a vyzvání Mugabeho k vládě zákona, zdržení se porušování lidských práv a respektování demokratického práva na opozici, na média a soud (Lipton 2009: 331, 337). Jihoafrická republika vzhledem k obchodním vazbám se Zimbabwe a ke špatné situaci zimbabwské ekonomiky jistě měla schopnost vytvářet na Mugabeho určitý nátlak, nebo naopak motivaci k ukončení porušování lidských práv. Těchto možností však navzdory příznivé výchozí pozici Jihoafrická republika nevyužila.

Závěr

V práci jsme se zabývali zahraniční politikou Jihoafrické republiky od pádu apartheidu až po rok 2017, přičemž jsme se snažili zohledňovat její lidskoprávní aspekt. Jihoafrická republika je dodnes známá svojí apartheidní minulostí a nenásilným přechodem od apartheidu k liberální demokracii. Málodko nezná jméno Nelsona Mandely, prvního prezidenta v postapartheidním období, významného zastánce lidských práv a otce duhového národa. Právě pro vstřícný postoj k lidským právům a demokracii, který Jihoafrická republika zaujala od svých prvních všerasových voleb v roce 1994, je země s lidskými právy automaticky ztotožňovány. Proto jsme se zaměřili na to, jakou roli hrála lidská práva v jihoafrické zahraniční politice a jak se tato role proměňovala spolu se změnou prezidentů. Cílem práce bylo zjistit, jak jednotlivé administrativy naplňují svůj závazek k lidským právům v zahraniční politice, a to jak v rétorické, tak v praktické rovině. Současně jsme hledali vysvětlení pro jednotlivé postoje v zahraniční politice, například prostřednictvím stanovených priorit země, nastolením národního zájmu, ale také prostřednictvím bilaterálních a multilaterálních vztahů.

V první části práce jsme si představili teoretický rámec zahraniční politiky. Abychom porozuměli tvorbě zahraniční politiky, uvedli jsme si její limity a vlivy, které formují rozhodovací procesy v zahraniční politice. Vysvětlení, jak například geografická poloha či politické režimy okolních států ovlivňuje její tvorbu, později poskytlo vysvětlení složité situace Jihoafrické republiky, v jejímž okolí najdeme řadu autoritářských států. Uvedli jsme význam národního zájmu pro formulaci zahraniční politiky, který je natolik velký, že poskytuje omluvu pro řadu zahraničně-politických činů. Představili jsme také autory základních teoretických přístupů, kteří poskytují různé pohledy na moc a na politiku. Jak realistický, tak idealistický přístup jsme mohli identifikovat v řadě momentů zahraniční politiky Jihoafrické republiky, avšak neztotožnili jsme se ani s jedním, aby nedošlo ke zkreslení reality. Také jsme se věnovali problematice chápání lidských práv, představili jsme si jejich jednotlivé

generace. Později jsem tak mohli identifikovat, k jaké generaci se jednotlivé administrativy v konkrétních případech přikláněly.

V druhé části jsme si krátce představili apartheidní minulost Jihoafrické republiky a následně vládu prezidentů Mandely, Mbekiho, Motlantheho a Zumy. Každá administrativa byla něčím odlišná a jinak přistupovala k lidským právům, avšak v zásadě jsme zjistili, že v zahraniční politice do jisté míry vykazovala kontinuitu. Zahraniční politika Nelsona Mandely byla výzvou v tom smyslu, že přecházela z apartheidní politiky na demokratickou. Prezident Mandela dokázal z mezinárodního vyvrhele udělat na mezinárodní scéně ambasadora lidských práv, a to hlavně zásluhou idealistických hodnot, které z jeho rétoriky zaznívaly. Jeho administrativa se potýkala s potížemi nastolit koherentní zahraniční politiku, definovat národní zájem a dokonce i konkrétní rámec zahraniční politiky. Principy, které Mandelova vláda formulovala, provázely zahraniční politiku i dalších prezidentů, avšak neštěstí spočívalo v tom, že si tyto principy vzájemně odporovaly. Ve snaze navazovat co největší počet bilaterálních i multilaterálních vztahů se Mandela dostával do dilematu, jak zkombinovat univerzální hodnoty lidských práv s nejrůznějšími vládami světa. Ačkoliv tak sdílel hodnoty Západu, jako byla lidská práva a demokracie, sdílel také africké hodnoty antiimperialismu, antikolonialismu, respektování suverenity a nevměšování se do vnitřních záležitostí státu. Došlo tak k tomu, že ačkoliv v jeho rétorice byla na prvním místě lidská práva, mezi jeho spřátelené země patřila Kuba, Libye, Írán a později i Čínská lidová republika. Vláda se snažila své jednání před Západem obhájit zvýšeným důrazem na práva druhé generace. Reputaci na mezinárodní scéně si Jihoafrická republika zlepšovala prostřednictvím soft power a například podporou kontroly zbrojení a bezjaderné zóny, kterou můžeme vysvětlit jako zájem o práva třetí generace.

Vláda Thabo Mbekiho byla z velké části také idealistická, avšak důraz se přenesl na myšlenku Africké renesance, která spočívala v obrodě Afriky ve všech směrech, a to prostřednictvím kontinentální a regionální spolupráce. Jihoafrická republika, ačkoliv se rétoricky držela Mandelových hodnot, se stala spíše než

ambasadorem lidských práv ambasadorem Afriky. I zde je však důležité si uvědomit, že existuje i jiné pojetí lidských práv, než je univerzální. Thabo Mbeki v důsledku spolupráce s africkými státy opomíjel práva občanská či politická, tedy práva první generace, avšak jeho snahu o nastolení ekonomického růstu, stability, míru a prosperity v Africe můžeme vysvětlovat jako podporu práv druhé generace. Mbekiho afrikanismus měl pozitivní přínos v podobě vůdčí role při Kimberleyském procesu a také v řadě peacekeepingových aktivitách. Negativně se však na lidskoprávním aspektu zahraniční politiky projevila jihojižní spolupráce. Ačkoliv platforma IBSA deklarovala společný závazek k lidským právům, realita zůstávala taková, že se na společném postupu v lidskoprávní otázce země často neshodly a společně postupovaly spíše v případě snahy o zlepšení postavení rostoucích mocností vůči Západu, a to především na půdě OSN. Přitom právě v OSN svým chováním Jihoafrická republika ukázala, že nesdílí stejný přístup k lidským právům se Západem.

Zumova lidskoprávní rétorika již zcela postrádala jakýkoliv ideologický základ a je hodnocena spíše jako populismus. Zahraniční politika prezidenta Zuma byla realistická a byla charakteristická snahou o změnu vůči Mbekiho administrativě, které však reálně nedosáhla. Pro prezidenta Zumu ve skutečnosti nebyly lidská práva významným tématem. Tím bylo především prohlubování vztahů s africkými zeměmi a posilování vazeb s Čínou. Úspěchem Zumovy administrativy bylo přijetí do skupiny BRICS, čímž ovšem další kroky v otázce lidských práv byly přizpůsobeny požadavkům Číny a Ruska.

V třetí části jsou diskutovány tři příklady zemí, s nimiž má Jihoafrická republika navázány bilaterální vztahy a jenž byly předmětem rezolucí Rady bezpečnosti a Rady pro lidská práva OSN. V Demokratické republice Kongo, V Súdánu a v Zimbabwe docházelo ve zkoumaném období k masivnímu porušování lidských práv, a tak státy na půdě lidskoprávních orgánů OSN diskutovaly možnosti přijímání opatření. Tyto tři státy zcela dostatečně posloužily jako ukázka praktické politiky Jihoafrické republiky v oblasti lidských práv. V případě demokratické republiky Kongo prokazovala Jihoafrická

republika aktivní přístup v otázce peacekeepingových misí, avšak došlo-li přímo na otázku porušování lidských práv, hlasovala v rezoluci proti přijímání opatření. Stejný přístup vykazovala i v případě Súdánu, kde uváděla, že situace si nežadá zásah OSN, jelikož se nejedná o ohrožení stability a míru v regionu. Stejný argument uvedla i v případě Zimbabwe. Zjistili jsme, že ačkoliv je Jihoafrická republika ochotná participovat na peacekeepingových misích, postkonfliktních rekonstrukcích, technické a finanční asistenci a mediaci, v případě řešení otázky lidských práv v OSN je významnou překážkou v přijímání protiopatření. Kromě toho, že má Jihoafrická republika s danými státy politické, ekonomické i osobní vztahy, dodržuje přístup nevměšování se do vnitřních záležitostí a její hlasování bývá zpravidla v souladu s volbou Číny.

V práci jsme došli k závěru, že změna v jednotlivých administrativách je patrná s ohledem na idealistické hodnoty, kdy jsou nejprve upřednostňovány univerzální hodnoty, poté afrikanismus a nakonec s prezidentem Zumou prakticky neexistují. Zahraniční politika je téměř neměnná ve snaze být na mezinárodní scéně co nejaktivnější, být rostoucí mocností, podporovat region Afriky a ekonomický růst na domácí půdě. Všechny administrativy vynikají principy antiimperialismu a zachování suverenity státu. Pokud můžeme nalézt jednání Jihoafrické republiky ve prospěch lidských práv, pak se jedná o práva druhé a třetí generace. Lidská práva první generace jsou v Jihoafrické republice pouze otázkou rétoriky, která je nejsilnější za prezidenta Mandely a postupně se stává pouhou formalitou.

Seznam zdrojů

Agha, Petr (2015). Zbytečné otázky po smyslu lidských práv. In: Příbáň, Jiří a kol. *Lidská práva: (ne)mysl české politiky?* (Praha: SLON), s. 74 – 84.

Alden, Chris – Schoeman, Maxi (2013). South Africa in the company of fiants: the search for leadership in a transforming global order. *International Affairs* 89 (1), s. 111 – 129.

Alexander, Will (2005). The Kyoto Protocol: Will South Africa Be the First Casualty? *Energy and Environment* 16 (6), s. 1033 – 1036.

ANC (1994). *Foreign Policy Perspective in a Democratic South Africa* (<http://www.anc.org.za/content/foreign-policy-perspective-democratic-south-africa>, 20. 3. 2018).

Angell, Norman (1910). *The Great Illusion*. (New York, London: G. P. Putnam's Sons).

Bauer, Gretchen – Taylor, Scott D. (2005). *Politics in Southern Africa*. (London: Lynne Rienner Publishers).

BBC (2018). *South Africa's Jacob Zuma resigns after pressure from party*. (<http://www.bbc.com/news/world-africa-43066443>, 5. 4. 2018).

BBC (2018). *Sudan profile – timeline* (<http://www.bbc.com/news/world-africa-14095300>, 7. 4. 2018).

Bělohradský, Václav (2015). Naše nynější lidskoprávní katastrofa. In: Příbáň, Jiří a kol. *Lidská práva: (ne)mysl české politiky?* (Praha: SLON), s. 37 – 50.

Borer, Tristan Anne – Mills, Kurt (2011). Explaining Postapartheid South African Human Rights Foreign Policy: Unsettled Identity and Unclear Interests. *Journal of Human Rights* 10, s. 76-98.

Brand South Africa (2015). *South Africa and DRC to collaborate on economy projects* (<https://www.brandsouthafrica.com/investments-immigration/business/south-africa-drc-economy-projects-201015>, 10. 4. 2018).

Calland, Richard (2013). *The Zuma Years. South Africa's Changing Face of Power* (Cape Town: Zebra Press).

Clough, Michael (1990). Africa notes. *The Center for Strategic and International Studies* n. 107, 29. ledna 1990.

Collins, Craig – Packer, John (nedatováno). *Options and Techniques for Quiet Diplomacy*. (Ottawa: Initiative on Conflict Prevention through Quiet Diplomacy - Sandöverken: Folke Bernadotte Academy).

Cornelissen, Scarlett (2016/2017). *Foreign Policy Analysis* [přednáška] 23. 2. 2017 (Stellenbosch: Department of Political Science, Stellenbosch University).

Daniel, John (1995). One China or Two? South Africa's Foreign Policy Dilema. *Transformation Journal* 27 (03).

DIRCO (2004). *Strategic Plan*.

Dlamini, Kuseni (2002). Is Quiet Diplomacy an Effective Conflict Resolution Strategy? *SA Yearbook of International Affairs*, 2002/03.

Drulák, Petr (2015). Tři rozměry české debaty o zahraniční politice lidských práv. In: Příbáň, Jiří a kol. *Lidská práva: (ne)smysl české politiky?* (Praha: SLON), s. 63 – 73.

Dubský, Zbyněk (2009). Preventivní diplomacie: definice a rozvoj konceptu. In: Veselý, Zdeněk a kol., *Diplomacie v měnícím se světě* (Praha: Professional Publishing), s. 107 – 162.

Fund for Peace (2018a). *Sudan* (<http://fundforpeace.org/fsi/country-data/>, 8. 4. 2018).

Fund for Peace (2018b). *South Sudan* (<http://fundforpeace.org/fsi/country-data/>, 8. 4. 2018).

Government of India (2012). *History and Evolution of Non-Aligned Movement*. (<http://mea.gov.in/in-focus-article.htm?20349/History+and+Evolution+of+NonAligned+Movement>, 3. 4. 2018).

Graham, Matthew (2012). Foreign Policy in Transition: The ANC's Search for a Foreign Policy Direction during South Africa's Transition, 1990 – 1994. *The Round Table* 101 (5). s. 405 – 423.

Habib, Adam (2009). South Africa's foreign policy: hegemonic aspirations, neoliberal orientation and global transformation. *South African Journal of International Affairs* 16 (2), s. 143 – 159.

Hartley, Wyndham (2018). Zuma under pressure over Al Bashir. *The centre for the study of violence and reconciliation* (<http://www.csvr.org.za/media-articles/latest-csvr-in-the-media/2201-zuma-under-pressure-over-al-bashir>, 10. 4. 2018).

Hefti, Ch. – Staehelin-Witt, E (nedatováno). Economic Sanctions against South Africa and the Importance of Switzerland. *Schweizerischer Nationalfonds zur Förderung der Wissenschaftlichen Forschung*. (http://www.snf.ch/sitecollectiondocuments/nfp/nfp42p/nfp42p_staehelin-e.pdf, 2. 4. 2018).

Hill, Christopher (2003). *The Changing Politics of Foreign Policy*. (Hampshire: Palgrave MacMillan).

HRW (2007). Bashing Dissent: Escalating Violence and State Repression in Zimbabwe. *Human Rights Watch* (<https://www.hrw.org/report/2007/05/02/bashing-dissent/escalating-violence-and-state-repression-zimbabwe>, 13. 4. 2018).

HRW (2017a). Mozambique. Events of 2016 *Human Rights Watch* (<https://www.hrw.org/world-report/2017/country-chapters/mozambique>, 1. 4. 2018).

HRW (2017b). Zimbabwe. Events of 2016 *Human Rights Watch* (<https://www.hrw.org/world-report/2017/country-chapters/zimbabwe>, 1. 4. 2018).

Hughes, Tim (2004). *Composers, conductors and players: Harmony and discord in South African foreign policy making*. (Johannesburg: Konrad-Adenauer-Stiftung).

Huntington, Samuel P. (2001). *Střet civilizací*. (Praha: Rybka Publishers).

Chase, John L. (1956). Defining the National Interest of the United States. *The Journal of Politics*, 18 (4), 720 – 724.

Chigumadzi, Panashe (2017). Why is South Africa still so anti-black, so many years after apartheid? *The Guardian* (<https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/mar/10/south-africa-anti-black-violence-afrophobic>, 10. 4. 2018).

IBSA (nedatováno). *About IBSA – introduction*. (<http://www.ibsa-trilateral.org/#>, 1. 4. 2018).

Jaager, Johan W. De – Soontiens, Werner (2008). South African values: A reflection on its ‘Western‘ base. *African Journal of Bussiness Management* 2 (12), s. 222 – 229.

Joch, Roman (2015). Lidská práva – co jsou, co nejsou a jak je prosazovat. In: Příbáň, Jiří a kol. *Lidská práva: (ne)smysl české politiky?* (Praha: SLON), s. 113 – 126.

Jordaan, Eduard (2014). South Africa and the United Nations Human Rights Council. *Human Rights Quarterly* 36, s. 90 – 122.

- Jordaan, Eduard (2015). Rising Powers and Human Rights: The India-Brazil-South Africa Dialogue Forum at the UN Human Rights Council. *Journal of Human Rights* 14, s. 463 – 485.
- Jordaan, Eduard (2016). South Africa's human rights voting record at the United Nations. In: Lettinga, Doutje – Van Troost, Lars. *Shifting Power and Human Rights Diplomacy* (Amnesty International Netherlands), s. 25 – 32.
- Kagwanja, Peter (2008). Cry sovereignty: South Africa and the UN Security Council in a hegemonic world, 2007 – 2008. *International Journal of african Renaissance Studies* 3 (1), s. 35 – 58).
- Keller, Jan (2015). Lidská práva na cestě od nerovnosti k nejistotě. In: Příbáň, Jiří a kol. *Lidská práva: (ne)mysl české politiky?* (Praha: SLON), s. 99 – 112.
- Khadijala, Gilbert (2009). South Africa's role in conflict resolution in the Democratic Republic of Congo. In: Schillinger, Kurt. *Africa's Peacemaker? Lessons from South African conflict mediation*. (Sunnyside: Fanele), s. 67 – 80.
- Kimball, Daryl (2018). Ottawa Convention: Signatories and States-parties. *Arms Control Association* (<https://www.armscontrol.org/factsheets/ottawasigs>, 20. 3. 2018).
- Kimberley Process (2018). *What is Kimberley Process?* (<https://www.kimberleyprocess.com/en/what-kp>, 12. 4. 2018).
- Kissinger, Henry (1999). *Umění diplomacie*. (Praha: Prostor).
- Kratochvíl, Petr (2010). *Původ a smysl národního zájmu* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).
- Landsberg, Chris (2010a). *The Diplomacy of Transformation: South Africa Foreign Policy and Statecraft*. (Johannesburg: Pan McMillan).

- Landsberg, Chris (2010b). The foreign policy of the Zuma government: pursuing the ‚national interest‘? *South African Journal of International Affairs* 17 (3). s. 273 – 293.
- Landsberg, Chris (2012). Continuity and Change in the Foreign Policies of the Mbeki and Zuma Governments. *Africa Insight* 41 (4), s. 1-16.
- Le Pere, Garth (2014). Critical themes in South Africa’s foreign policy: an overview. *Strategic Review for Southern Africa* 36 (2).
- Lipton, Merle (2009). Understanding South Africa’s foreign policy: the perplexing case of Zimbabwe. *South Africa Journal of International Affairs* 16 (3), s. 331 – 346.
- London Inter-Governmental Meeting on Conflict Diamonds (2000).
- Lotze, Walter (2015). Peacekeeping Contributor Profile: South Africa. *Providing for Peacekeeping* (<http://www.providingforpeacekeeping.org/2014/04/03/contributor-profile-south-africa/>, 2. 4. 2018).
- Machiavelli, Niccolo (2007). *Vladař*. (Praha: XYZ).
- Mandela, Nelson (1993). South Africa’s Future Foreign Policy. *Foreign Policy* 72 (5). (<http://www.anc.org.za/content/article-nelson-mandela-foreign-affairs-vol-72-no5>, 20. 3. 2018).
- Marshall, Monty G. (2006). Conflict Trends in Africa, 1946 – 2004. *Centre for Systemic Peace* [Report].
- Mearsheimer, John J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. (New York: Norton and Company).
- MONUSCO (2018). *MONUSCO at Glance* (<https://monusco.unmissions.org/en/documents>, 8. 4. 2018).

Moore, Candice (2014). Thabo Mbeki and South Africa's African identity: a review of 20 years of South Africa's Africa policy. *African Identities* (12), s. 371 – 389.

Morgenthau, Hans J. (2006). *Politics Among Nations* (New York: McGraw-Hill).

Moyo, Dambisa (2013). Is China the new idol for emerging economies? *TED*. 2013/06

(https://www.ted.com/talks/dambisa_moyo_is_china_the_new_idol_for_emerging_economies, 10. 3. 2018).

Nathan, Laurie (2005). Consistency and Inconsistency in South African foreign policy. *International Affairs* 2 (81). s. 361 – 372.

Nathan, Laurie (2009). Courting al-Bashir: South Africa, Sudan and Darfur. In: Shillinger, Kurt. *Africa's Peacemaker? Lessons from South African conflict mediation*. (Sunnyside: Fanele), s. 81 – 94.

Nobel prize (2018). *The Nobel Peace Prize 1993* (https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1993/, 4. 4. 2018).

Nye, Joseph S. Jr. (2004). *Soft Power. The Means to Success in World Politics*. (New York: Public Affairs).

OHCHR (2008). *Arbour calls for justice for victims of electoral violence in Zimbabwe*

(<http://newsarchive.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=8795&LangID=E>, 13. 4. 2018).

OHCHR (2018). *A conversation on "kindness and generous accommodation"*. (<http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/NelsonMandelaCentenary.aspx?platform=hootsuite>, 10. 3. 2018).

OHCHR (2018). What are human rights? *United Nations Human Rights Office of the High Commissioner* (<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Pages/WhatAreHumanRights.aspx>, 5. 3. 2018).

Pehe, Jiří (2015). Lidská práva jako sekulární náboženství Západu. In: Přibáň, Jiří a kol. *Lidská práva: (ne)mysl české politiky?* (Praha: SLON), s. 51 – 62.

Petrica, Dan (2016). Quiet Diplomacy: South Africa's way of dealing with Zimbabwe during presidency of Thabo Mbeki. *Studia UBB. Europaea* 61 (4), s. 151 – 165.

Petzer, Brett (2013). Why does Zume continue to support the Mugabe regime in Zimbabwe? *The South African* (<https://www.thesouthafrican.com/why-silence-is-golden-for-mugabe-and-zuma/>, 13. 4. 2018).

Phimister, Ian – Raftopoulos, Brian (2004). Mugabe, Mbeki and the politics of anti-imperialism. *Review of African Political Economy* 101, s. 385 – 400.

Přibáň, Jiří (2015). Ušpiněná práva člověka. In: Přibáň, Jiří a kol. *Lidská práva? (ne)mysl české politiky?* (Praha: SLON), s. 23 – 36.

Rawhani, Carmel - Rondreux Mélanie (2017). Slippage in the DR Congo: Where are the UN and South Africa? *African Arguments* (<http://africanarguments.org/2017/06/20/slippage-in-the-dr-congo-where-are-the-un-and-south-africa/>, 10. 4. 2018).

Roberts, Sir Ivor (2017). *Sawot's Diplomatic Practice*, 7th edition (Oxford University Press).

Rock, Stephen R. (2000). *Appeasement in International Politics*. (Kentucky: The University Press of Kentucky).

Rochester, Martin J. (1978). The Paradigm Debate in International Relations and Its Implication for Foreign Policy Making: Toward a Redefinition of the „National Interest“. *The Western Political Quarterly* 31 (1), 48 – 58.

Rosenau, James N. (2006). *The Study of World Politics. Vol. 1: theoretical and methodological challenges*. (Taylor and Francis e-Library).

SA History (2011). *Thabo Mvuyelwa Mbeki*.
(<http://www.sahistory.org.za/people/thabo-mvuyelwa-mbeki>, 1. 4. 2010).

SA History (2018). *Jacob Gedleyihlekisa Zuma*.
(<http://www.sahistory.org.za/people/jacob-gedleyihlekisa-zuma>, 2. 4. 2018).

Schraeder, Peter J. (2001). South Africa's Foreign Policy: From International Pariah to Leader of the African Renaissance. *The Round Table* 359, s. 229-243.

Sipri (2012). UN arms embargo on South Africa. *Stockholm International Peace Research Institute*.
(https://www.sipri.org/databases/embargoes/un_arms_embargoes/south_africa/un-arms-embargo-on-south-africa, 2. 4. 2018).

Spykman, Nicholas J. (1938). Geography and Foreign Policy, I. *The American Political Science Review*, 32 (1), s. 28 – 55.

Šimák, Martin (2005). Lidská práva – od historie do současnosti. *Kontakt* 1-2, s. 115-120.

The Economist (2017). *The corruption of South Africa*. December 9th-15th, s.13.

The Fund for Peace (2017). *Fragile State Index* (<http://fundforpeace.org/fsi/>, 30. 3. 2018).

UN (2018). *Member states* (<http://www.un.org/en/member-states/index.html#gotoS>, 3. 4. 2014).

UNAMID (2018). *About UNAMID* (<https://unamid.unmissions.org/about-unamid-0>, 8. 4. 2018).

United Nations (1998). *Kyoto protocol to the United Nations framework convention on climate change*.

United Nations (2005). Kyoto protokol to the United Nations framework convention on climate change. Participants. *United Nations Treaty Collection*

([https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXV II-7-a&chapter=27&clang=_en](https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXV%20II-7-a&chapter=27&clang=_en), 20. 3. 2018).

UNMISS (2018). *Facts and figures*. (<https://unmiss.unmissions.org/facts-and-figures>, 7. 4. 2018).

Van Boven, Theodor, C. (1982). Distinguishing Criteria of Human Rights. In: Vasak, Karel, *The International Dimensions of Human Rights. Volume I* (Westport: Greenwood Press), s. 43-53.

Vintr, Jáchym (2015). *Background Report. Bezjaderné zóny* (Praha: Asociace pro mezinárodní otázky).

Všeobecná deklaráce lidských práv (New York: 1948).

White Paper on South Africa's Foreign Policy (2011). *Building a Better World: The Diplomacy of Ubuntu*.

Zuma, Jacob (2009). *State of the Nation Address*. 3. 6. 2009.

Resumé

Diploma thesis deals with a South Africa's foreign policy with emphasis on human rights. South Africa is being popular for its apartheid past and especially for a peaceful transition to a liberal democratic country. The reason why we focus on human rights within foreign policy is that South Africa is globally known and recognized for its emphasis on human rights, which was created by popular person and political leader Nelson Mandela. The first aim of this paper is to recognize differences between Mandela, Mbeki and Zuma foreign policy. South Africa is very specific in the gap between rhetorical and practical foreign policy. Second we analyze the shift from Mandela's to Mbeki's to Zuma's statements on human rights and foreign policy. We are able to recognize the idealistic approach in Mandela's statements and in Mbeki's statements too, but Zuma's administration lacks this approach. The interesting thing is, that the practical policy making in all three administrations is not very different from each other even though their policy is built on a little bit different priorities.

In general we can say, that priorities and principles set by all administrations develop into more particular and realistic foreign policy. We recognize that human rights policy is being forgotten in favor to national interest and its worsening in time. South Africa has built a global position as a good citizen, because of promoting environmental issues and a nuclear-free zone. At the same time South Africa is an active participant on peacekeeping missions in Africa. On the other hand South African interest and participation in BRICS and also in Africa continent commits it to principles of not interfering with state matters and to cooperation with countries that violate human rights. We also discuss South Africa's multilateralism in United Nations, where South Africa appears to be an obstacle due to its bilateral relation to Democratic republic of Congo, Zimbabwe and Sudan.